

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผู้ใหญ่หลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน เป็นการสอนทางวิชาชีพโดยเฉพาะให้กับบุคคลทั่วไปที่สนใจ เพื่อนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ทันต่อเหตุการณ์โดยใช้เวลาไม่นานนัก นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาทักษะอาชีพปัจจุบัน หรือนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ภายในครอบครัว นับเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการศึกษาที่สามารถสนองความต้องการที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลได้อย่างเหมาะสม

กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้เปิดทำการสอนวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเรียน ตามความประสงค์และความสนใจของตน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มานำเสนอโดยแยกออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ความหมายและปรัชญาพื้นฐานในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

- 1.1 ธรรมชาติของนักศึกษาผู้ใหญ่
- 1.2 องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
- 1.3 การจัดสภาพการเรียนการสอนผู้ใหญ่
- 1.4 วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

ตอนที่ 2 แนวคิดและจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาหลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน

- 2.1 หลักการในการจัดฝึกอาชีพพระยะสัน
- 2.2 วัตถุประสงค์ของการจัดฝึกอาชีพพระยะสัน
- 2.3 นโยบายการฝึกอาชีพพระยะสัน
- 2.4 ประชากรเป้าหมาย
- 2.5 มาตรการหลักการฝึกอาชีพพระยะสัน
- 2.6 หน่วยงานที่ให้บริการการจัดฝึกอาชีพพระยะสัน
- 2.7 รูปแบบในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน

ตอนที่ 3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับวิทยาลัยสารพัดช่าง

- 3.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- 3.2 ประเภทของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับวิทยาลัยสารพัดช่าง

3.4 ปรัชญา วัตถุประสงค์และนโยบายในการจัดปึกอกาชีพของวิทยาลัยสารพัดช่าง
ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ความหมายและปรัชญาพื้นฐานในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่

สุนทร โคตรบรรเทา (2530) ได้กล่าวถึงนิยามของการศึกษาผู้ใหญ่ว่า การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่จัดขึ้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา ระดับ วิธีการ ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มหรือทดแทนการศึกษาที่เริ่มต้นในโรงเรียนวิทยาลัย มหาวิทยาลัย การเป็นช่างฝึกหัด ซึ่งบุคคลที่สังคมถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ได้พัฒนาความสามารถ เพิ่มพูนความรู้ ปรับปรุงคุณสมบัติทางวิชาการ ทางวิชาชีพ หรือเปลี่ยนจุดหมายไปในทิศทางใหม่ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติ หรือพฤติกรรมในสองด้าน คือด้านการพัฒนาตนเอง และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม ได้อย่างสมบูรณ์และมีอิสระ

ดาร์เกนวอลด์ และเมอริแอม (Darkenwald and Merriam, 1982) ได้ให้นิยามของการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ดังต่อไปนี้

การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่จัดขึ้นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา ระดับ วิธีการ ไม่ว่าจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มหรือทดแทนการศึกษาที่เริ่มต้นในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย การเป็นช่างฝึกหัด ซึ่งบุคคลที่ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ ได้พัฒนาความสามารถ เพิ่มพูนความรู้ ปรับปรุงคุณสมบัติทางวิชาการ ทางวิชาชีพ หรือเปลี่ยนจุดหมายไปในทิศทางใหม่และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติหรือพฤติกรรมในสองด้าน คือ ด้านการพัฒนาตนเอง และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม ได้อย่างสมบูรณ์และมีอิสระ

วีระชัย มีชอบธรรม และ สุพัตรา เพชรสุทธิ (2521) ได้ให้ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ว่า การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง การเรียนรู้อย่างมีระบบ และมีความมุ่งหมายซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นตามมิตตามเกิด โดยมีได้ผ่านการพิจารณาก่อน จะกล่าวได้ว่า การศึกษาผู้ใหญ่มีองค์ประกอบที่เป็นวิทยาศาสตร์และศิลปะ การศึกษาผู้ใหญ่จะคำนึงถึงความมุ่งหมายและ

ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งตรงข้ามกับความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงโอกาส รวมแล้วคือการศึกษา ผู้ใหญ่มีความหมายในแง่คุณธรรม เป็นการสร้างความเจริญให้แก่คน

วิลาวรรณ รัตนเศรษฐากุล (2524) ได้ให้ความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ว่า การศึกษาผู้ใหญ่ หมายถึง ขบวนการของการเรียนรู้ การพัฒนาในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพเป็น วิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับปรุงให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ช่วยให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มี ประสิทธิภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเอง บทบาทที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียน เข้าถึงการรู้จักตนเอง และบรรลุความสุข ร่าเริงในชีวิต

กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2518) ได้ให้ความหมาย เกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ ดังนี้

การศึกษาผู้ใหญ่ เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างหนึ่ง ที่กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ทำการรณรงค์ เพื่อแก่ทุกข์ของประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการ ศึกษาเพิ่มเติม เป็นคนทันสมัย และมีชีวิตกลมกลืนไปกับความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า การศึกษาผู้ใหญ่ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียนแต่การ ศึกษาผู้ใหญ่เน้นผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก ผู้ใหญ่ในที่นี้คือ บุคคลที่พ้นเกณฑ์บังคับตามพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา และไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระบบโรงเรียนระดับสูงขึ้นไป เป็นการศึกษาเพื่อให้เกิด ความรู้ ทักษะ เจตคติที่ถูกต้องและให้มีความชำนาญในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการดำรงชีวิต อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ

เมื่อพิจารณาจากความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าการ จัดการศึกษาผู้ใหญ่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้นั้น มีองค์ประกอบหลายประการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจำเป็น จะต้องนำมาพิจารณาร่วมด้วย ที่สำคัญได้แก่

ปรัชญาพื้นฐานในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

เบร์จวิน (Bergevin, 1967) ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ ว่าความสำคัญขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐานที่ว่า

1. พฤติกรรมของผู้ใหญ่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามเป้าประสงค์ได้
2. การเรียนรู้ ความเป็นไปเพื่อพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้ากับผู้ใหญ่
3. การช่วยให้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่เป็นจริงในชีวิต เช่น อาชีพ วัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ ที่ผู้ใหญ่เกี่ยวข้อง
4. สติปัญญาของผู้ใหญ่สามารถฝึกให้เกิดการพัฒนาได้
5. การช่วยเหลือให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง และเข้าใจความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต

โกวิท วรพิพัฒน์ (2520) อ้างถึงในพุทธชาติ ราชปรีชา (2529) ซึ่งสรุปแนวความคิดในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อพื้นฐานในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ว่า

1. เชื่อว่าทุกคนต้องการความสุข
2. เชื่อว่าทุกคนจะมีความสุขที่สุด เมื่อตนเองและสังคม สิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่น
3. เชื่อว่าในสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นทุกวันนี้ คนที่จะมีความสุขโดยทั่วไป มีลักษณะที่เรียกว่า "คิดเป็น"
4. เชื่อว่าโดยธรรมชาติมนุษย์เราเป็น "คนคิดเป็น" อยู่แล้ว
3. การวิเคราะห์ประสบการณ์ ผู้สอนต้องพยายามวิเคราะห์ประสบการณ์ของผู้ใหญ่ แต่ละคนอย่างละเอียดว่ามีส่วนใดที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอน
4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง

จากแนวคิดและปรัชญาพื้นฐานดังกล่าว อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาผู้ใหญ่ มุ่งส่งเสริมให้คนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม และเป็นผลให้การปรับปรุงคุณภาพของชีวิตดีขึ้น

1.1 ธรรมชาติของนักศึกษาผู้ใหญ่

นักการศึกษาผู้ใหญ่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นจะต้องแตกต่างจากเรียนรู้ของเด็ก ซึ่ง มัลคัม โนลส์ (Malcolm Knowles, 1978) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะสำคัญของผู้ใหญ่แตกต่างจากเด็ก 4 ประการ คือ

1) การเข้าใจตนเอง เด็กจะต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นในทุกด้าน การดำเนินชีวิตของเด็กนั้นมีคนอื่น เช่น พ่อ แม่ ครู คอยจัดให้อยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่ จะมองตัวเองว่าไม่ใช้เด็กนักเรียนอีกต่อไปแล้ว ผู้ใหญ่จะต้องมีฐานะใหม่ในสายตาของตนเองและคนอื่นว่าเป็นผู้รู้จักเหตุผล สามารถตัดสินใจด้วยตนเอง และนำตนเองได้ และต้องการให้คนอื่นเห็นว่าเขานำตนเองได้ด้วย

ดังนั้นผู้ใหญ่ต้องการให้คนอื่นปฏิบัติต่อตนด้วยความยกย่องนับถือให้เขามีโอกาสได้ตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่อยากให้มองเขาเป็นเด็ก คอยแต่จะรับคำสั่งไม่ให้ทำอย่างนี้ ถูกลงโทษหรือทำให้ได้รับความอับอายขายหน้า ผู้ใหญ่ต้องการเป็นตัวของตัวเอง และเป็นผู้มีอิสระในการคิดได้อย่างเสรี

2) ประสบการณ์ ผู้ใหญ่มีประสบการณ์หลายด้านซึ่งสะสมมาตั้งแต่เด็ก ส่วนประสบการณ์ของเด็ก เป็นประสบการณ์ภายนอก ผู้ใหญ่มองตัวเองจากประสบการณ์ และเห็นคุณค่าของประสบการณ์ตนเองมากกว่าเด็ก ความแตกต่างระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กในเรื่องประสบการณ์นี้มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่หลายประการเช่น

- ผู้ใหญ่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือประสบการณ์กับผู้อื่นได้ ดังนั้นผู้ใหญ่ จึงเป็นแหล่งวิทยาการสำคัญในการเรียนรู้

- ผู้ใหญ่มีประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว จึงสามารถดึงประสบการณ์เดิมนี้ไปเกี่ยวโยง หรือสัมพันธ์กับประสบการณ์ใหม่ ๆ ได้มากกว่าเด็ก ซึ่งทำให้ประสบการณ์ใหม่มีความหมายมากขึ้น

3) ความพร้อมในการเรียน เป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดีที่สุด ถ้าได้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาสนใจ และมีความจำเป็นต่อตัว ผู้ใหญ่จะมีความพร้อมในการเรียนมากกว่าเด็ก เช่น ในการสอนเด็กนั้น จะต้องมีการนำเข้าสู่บทเรียน ในชั้นเรียนของเด็กเมื่อเปลี่ยนชั่วโมง เด็กจะยังไม่มีความพร้อมที่จะเรียนวิชาต่อไป ส่วนในการสอนผู้ใหญ่ นั้น ผู้ใหญ่พร้อมที่จะเรียนรู้และรับรู้ ฉะนั้นสิ่งที่สอนจะต้องให้เกิดประโยชน์และตรงกับความต้องการของเขาในขณะนั้น หรือในขณะที่เขามีความพร้อม

4) การเห็นคุณค่าของเวลา ผู้ใหญ่มาเรียนหนังสือเพื่อนำความรู้ไปใช้ทันที จึงมองเห็นคุณค่าของเวลาแตกต่างไปจากเด็ก สิ่งที่เด็กเรียนจากโรงเรียน อาจจะยังไม่ได้ใช้ทันที แต่เพื่อเรียนในขั้นสูงขึ้นไปเท่านั้น ส่วนผู้ใหญ่มาเรียนเพื่อต้องการนำความรู้ไปใช้เมื่อเรียนจบหรือมีความรู้

นอกจากความแตกต่างในลักษณะของผู้ใหญ่กับเด็กแล้ว นักการศึกษาผู้ใหญ่ต้องให้ความสนใจและเข้าใจธรรมชาติของผู้ใหญ่เพื่อประโยชน์ในการจัดการศึกษา ซึ่งณรงค์ และปรียานุช จริยวิทยานนท์ (2528) ได้กล่าวถึงสิ่งที่น่ารู้เกี่ยวกับจิตวิทยาผู้ใหญ่ ไว้ดังนี้

1. พัฒนาการทางร่างกายและจิตใจของผู้ใหญ่ ในแต่ละช่วงอายุซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของผู้ใหญ่ และจะเป็นข้อมูลได้อย่างดีในการจัดกิจกรรมได้ถูกต้อง เช่น ความสามารถในการมองเห็นของผู้ใหญ่ ช่วงอายุ 45-60 ปี จะลดลงประมาณครึ่งหนึ่งของคนอายุระหว่าง 25-40 ปี ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน จึงต้องจัดทำพิเศษในเรื่องของแสง เพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านการมองเห็นของผู้ใหญ่

2. พฤติกรรม หรือการแสดงออกของผู้ใหญ่ เนื่องจากพฤติกรรมหรือการแสดงออก หรือการตอบสนอง มีสาเหตุมาจากการกระตุ้น ดังนั้นการมุ่งหวังหรือพฤติกรรม หรือการแสดงออกอันเป็นผลของการเรียนรู้ ที่พึงประสงค์ของผู้ใหญ่จึงต้องรู้วิธีการจัดสิ่งเร้าหรือแรงกระตุ้นให้ถูกต้อง

3. ความแตกต่างทางด้านอารมณ์ และเหตุผลของผู้ใหญ่ เนื่องจากการใช้อารมณ์และเหตุผลจะตรงข้ามกันเสมอ และมักมีคำกล่าวเสมอ ๆ ว่า "ให้ใช้เหตุผลบ้าง อย่าใช้อารมณ์มากนัก" เช่น การวิงวอน การต่อสู้โดยไม่มีเหตุผล หรือการแสดงอารมณ์รัก หิว กลัว รังเกียจ เป็นต้น ทั้งนี้ อาจเป็นผลมาจากแรงกระตุ้นภายนอก หรือจะเกี่ยวกับระบบการ ضبطจิตใจของผู้ใหญ่ นักการศึกษาผู้ใหญ่จึงควรศึกษาสาเหตุของอารมณ์ และการแสดงออกอย่างมีเหตุผล หรือไม่มีเหตุผลของผู้ใหญ่เพื่อประโยชน์ในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

4. ความต้องการของผู้ใหญ่ ย่อมแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพ บทบาท และสภาพแวดล้อมของสังคม นักการศึกษาผู้ใหญ่จึงจำเป็นต้องเข้าใจ ความต้องการที่แท้จริงของผู้ใหญ่ เพื่อที่จะได้จัดกิจกรรมสนองความต้องการนั้นได้ถูกต้อง

จากลักษณะต่าง ๆ ของนักการศึกษาผู้ใหญ่ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างระหว่างบุคคล ประสบการณ์ของผู้ใหญ่ การนำความรู้ ความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อารมณ์ และสังคม ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ทั้งสิ้น จึงจำเป็นที่ครูผู้สอน และนักการศึกษาผู้ใหญ่ จะต้องคำนึงถึงความเสมอ ในการจัดการเรียนการสอน และในทำนองเดียวกัน ผู้สอนจะ

ต้องมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียนด้วย เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้มากที่สุด

1.2 องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

เนื่องจากผู้ใหญ่เป็นผู้มีภารกิจต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูครอบครัว ตลอดจนถึงต้องทำงานประกอบรายได้ ดังนั้นในการเรียนของผู้ใหญ่จะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบกัน ดังที่พุทธชาติ ราชปรีชา (2523) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ว่า ความสำเร็จในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ อาศัยองค์ประกอบที่ซับซ้อนหลายประการ การเรียนการสอนสภาพร่างกายของผู้เรียน เนื้อหาวิชา บุคลิกภาพส่วนบุคคล ผู้ใหญ่ได้รับแรงจูงใจจากตนเองและสังคมมากกว่าเด็กในเรื่องของการเรียน ดังนั้นในการจัดสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้สูง ผู้สอนจำเป็นต้องรู้จักภูมิหลังของผู้เรียนซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้มักจะคิดว่าตัวเองไม่สามารถเรียนได้อีก ความเชื่อนี้ทำให้เขาหวาดกลัว ไม่สามารถจะเรียนได้ผู้ใหญ่สามารถจะเรียนได้ตลอดชีวิต ถึงแม้ว่ามีอุปสรรคหลายประการ เช่น สายตา การฟัง อาชีพ ความสนใจ และทัศนคติ นอกจากนี้ พุทธชาติ ราชปรีชา(2523) ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ใหญ่มีประสบการณ์ทางสังคมซึ่งแตกต่างจากเด็ก เด็กมาโรงเรียนเพื่อเรียนรู้สิ่งที่โรงเรียนสอน แต่ผู้ใหญ่มักจะมีความคิดของตนเองที่แตกต่างจากครูผู้สอนเข้ามาในห้องเรียนด้วย ประสบการณ์ของผู้ใหญ่สรุปได้ 3 ประการ คือ

1. ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากกว่า
2. ผู้ใหญ่มีประสบการณ์หลายอย่างแตกต่างกัน
3. ประสบการณ์ต่าง ๆ ของผู้ใหญ่ผสมไว้โดยวิธีการแตกต่างกัน

จากการศึกษาของชาตรี आयुวัฒน์ (2518) เกี่ยวกับองค์ประกอบที่เป็นเหตุให้นักศึกษาผู้ใหญ่ เลือกเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นในโรงเรียนสารพัดช่าง เขตกรุงเทพมหานคร กับโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบที่เกี่ยวกับด้านอาชีพที่สำคัญได้แก่ ความชอบในวิชาชีพ การหางานทำง่าย มีรายได้พิเศษ และมีรายได้ดี ส่วนองค์ประกอบรองลงไปคือ ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ นักศึกษาผู้ใหญ่ที่มาเรียนวิชาชีพนั้น ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ และสนองความต้องการแก่ผู้เรียน

1.3 การจัดสภาพการเรียนรู้การสอนผู้ใหญ่

การจัดสภาพการเรียนรู้การสอนใหญ่นั้น ผู้สอนจำเป็นต้องรู้อะไรถึงพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ เพราะผู้ใหญ่จะมีวิธีการเรียนที่แตกต่างไปจากเด็ก ดังที่ กษกร สังขชาติ (2527) ได้กล่าวไว้ว่า

1. ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดีเมื่อเขาต้องการที่จะเรียน ผู้ใหญ่จะไม่ตั้งใจเรียนถ้าหากวิชานั้นๆ ไม่มีความหมาย ไม่มีประโยชน์และไม่ตรงกับความต้องการของเขา ดังนั้น ครูผู้สอนจะต้องจำไว้ว่า ผู้ใหญ่จะเรียนรู้อย่างดี เมื่อเขาต้องการจะเรียนและสิ่งเหล่านั้นจะต้องมีประโยชน์และมีความหมายกับเขาโดยตรง

2. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้เฉพาะสิ่งที่เขามีความรู้ดีกว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเรียน ผู้ใหญ่จะเรียนแต่ในสิ่งที่เขาสามารถจะนำไปใช้ได้ทันที เขาต้องการทราบว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นประโยชน์และช่วยเขาได้อย่างไรในปัจจุบัน แต่ในบางครั้งครูผู้สอนก็อาจจะชักชวนให้เขาเรียนรู้ในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ในอนาคตได้ เช่น ถ้าเขาต้องการจะเป็นครูใหญ่ และผู้จัดการโรงเรียน เขาจะต้องจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นอย่างต่ำ หรือเรียนเพื่อการเลื่อนขั้นเป็นต้น

3. ประสบการณ์มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะต้องสัมพันธ์กับสถานประสบการณ์ที่ได้รับ ถ้าความรู้ใหม่ ไม่ตรงกับประสบการณ์ที่เขาได้เรียนรู้มา เขาก็จะคัดค้าน ดังนั้นการสอนผู้ใหญ่ครูผู้สอนจะต้องเปิดโอกาสให้ซักถาม เสนอความคิดเห็นหรือโต้แย้งได้ตลอดเวลา การสอนโดยวิธีดังกล่าวจะทำให้ครูผู้สอนทราบว่า ผู้เรียนมีประสบการณ์อย่างไร ต้องการอะไร แล้วครูผู้สอนก็สามารถจะทำให้การเรียนการสอนนั้นเข้ากับประสบการณ์ของเขา (พูนทรัพย์ ชาติวงศ์, 2532)

4. ผู้ใหญ่เรียนรู้โดยการกระทำ จากการศึกษาค้นพบว่า ผู้ใหญ่จะลืมสิ่งต่าง ๆ ภายใน 48 ชั่วโมง แต่ความรู้หรือความชำนาญใหม่ ๆ จะจำได้ดี ถ้าเขาได้มีโอกาสทำหรือปฏิบัติบ่อย ๆ ดังนั้นการสอนด้วยวิธีปฏิบัติจึงเป็นวิธีสอนที่ดีที่สุด

5. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เกิดจากปัญหาที่เป็นความจริง การเรียนรู้จะเกิดได้เร็วขึ้นจะต้องเริ่มต้นด้วยปัญหาที่เป็นความจริงแล้วนำไปสู่หลักการหรือทฤษฎีเพื่อชี้ให้เห็นประโยชน์ที่ตรงกับความต้องการของเขา

6. ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีที่สุดในบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นกันเอง ความเป็นกันเองเป็นบรรยากาศที่มากที่สุดที่เสริมให้ผู้ใหญ่เรียนได้ดี เพราะว่าผู้ใหญ่มักจะจำความหลังเมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนอยู่ เช่น การถูกบังคับ การมีระเบียบวินัยต่าง ๆ ดังนั้น เมื่อได้รับความเป็นกันเอง โดยผู้เรียนมีอิสระเสรีพอสมควร เช่น จัดเก้าอี้นั่งเป็นรูปตัวยู เป็นต้น ก็จะทำให้ผู้เรียนพอใจและมีความสุข

7. การสอนผู้ใหญ่ควรใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้เร็วและดีนั้น ครูผู้สอนจะต้องเลือกวิธีการสอนหลาย ๆ แบบ ขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องที่จะสอน เช่น ถ้าต้องการจะสอนมีเรื่องที่จะต้องใช้ความคิดร่วมกัน ก็ควรเลือกวิธีการสอนแบบอภิปราย

8. ผู้ใหญ่จะเรียนได้ดีถ้าเขาทราบถึงผลที่จะได้รับ ครูผู้สอนจะต้องตั้งจุดมุ่งหมายไว้อย่างชัดเจนว่า หลังจากเขาเรียนไปแล้วเขาสามารถจะทำอะไรได้บ้างในทันทีทันใด และในอนาคต (พัชรา จงไกรษ, 2535)

9. ผู้ใหญ่ต้องการแนะนำไม่ใช่คะแนนหรือการสอบ ผู้ใหญ่ไม่ต้องการสอบ ถ้าเขาจะต้องถูกทดสอบให้คะแนนเพื่อเปรียบเทียบความก้าวหน้าในการเรียนของเขา เขาจะรู้สึกกลัวมาก บางคนจึงต้องออกกลางคัน ดังนั้นครูผู้สอนควรจะให้เขาวัดผลความก้าวหน้าในการเรียนด้วยตนเอง ถ้าพบข้อบกพร่องก็เรียกแต่ละบุคคลไปแนะนำ ไม่ควรจะตำหนิเขาต่อหน้าผู้อื่น

ในทำนองเดียวกัน ณรงค์ และปริยานุช จริยวิทยานนท์ (2528) ได้กล่าวถึงการจัดสอนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาว่า เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่นักการศึกษาผู้ใหญ่จะต้องคำนึงถึงและพยายามปรับสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาด้วย

1.4 วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่

ในเรื่องของวัตถุประสงค์ทางการจัดการศึกษาใหญ่นั้น ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิ และนักการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวความคิดไว้ ทั้งที่เป็นวัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ จึงได้ยกมากล่าวพอเป็นสังเขป ดังนี้

เบิร์กวิน (Bergevin, 1987) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ว่า

1. เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้บรรลุถึงความสุขและความหมายในชีวิต
2. เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจตนเอง รู้ความสามารถและขีดจำกัดของตนเองตลอดจนความสัมพันธ์ที่มีกับผู้อื่น
3. เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจความจำเป็นของการเรียนรู้แบบการศึกษาตลอดชีวิต
4. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้มีความก้าวหน้าไปตามขบวนการแห่งอายุของตน ทั้งทางด้านจิตใจ วัฒนธรรม ร่างกาย การเมือง และอาชีพ
5. เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการในด้านการอ่าน การเขียนให้มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีมาตรการในการรักษาสุขภาพอนามัย

สำหรับประเทศไทยนั้นได้มีการศึกษาที่มีลักษณะเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนมานานแล้ว เช่น ในสมัยสุโขทัย ได้มีช่างฝีมือมาจากเมืองจีน มาฝึกสอนคนไทยให้รู้จักการปั้นถ้วยชามเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองต้องการ และเห็นว่ามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต (ปฐม นิคมานนท์, 2523) แต่ในสมัยนั้นยังมิได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่เคร่งครัด และได้มีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน จึงได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยไว้ ดังนี้ (สุภร ศรีแสน, 2538)

1. เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น อันจะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
2. เพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ รักการอ่าน ไว้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
3. เพื่อให้ประชาชนที่มีได้อยู่ในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในขั้นสูงขึ้น
4. เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาวิชาชีพ และองค์ ประกอบที่จะทำให้การมีประสิทธิภาพในอาชีพทั้งปฏิบัติอยู่ หรือในการที่จะเปลี่ยนแปลงอาชีพใหม่ตามความจำเป็น
5. เพื่อให้ประชาชนได้พิจารณาตนเองให้ทันกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
6. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากขึ้น
7. เพื่อส่งเสริมศีลธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามของประชาชน

สุนทร สุนันท์ชัย (2524) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิชาชีพ ไว้ว่า เป็นการฝึกเพื่อให้บุคคลสามารถทำงานรับจ้างได้ และมุ่งป้อนคนไปสู่กิจการอุตสาหกรรมหรือธุรกิจ แต่โอกาสเช่นนี้ย่อมมีอยู่จำกัดมาก เนื่องจากการฝึกวิชาชีพในระบบโรงเรียนได้ผลิตบุคคลเช่นนี้ออกมามากมายแต่บุคคลเหล่านั้นยังว่างงานอยู่อีกมากเป็นเพราะอัตราการขยายตัวทางธุรกิจอุตสาหกรรมไม่ทันกับการขยายตัวทางด้านวิชาชีพ

ตอนที่ 2 แนวคิดและจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาหลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน

2.1 หลักการในการจัดฝึกอาชีพพระยะสัน

สายสุริย์ จุติกุลและคณะ (2530) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญเกี่ยวกับการฝึกอาชีพพระยะสันเพื่อให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ไว้ว่า

1. ต้องมีเป้าหมายในการฝึกอบรม พร้อมทั้งขั้นตอนและระดับด้านความรู้และทักษะที่ผู้ที่ได้รับการฝึกอาชีพพระยะสันมีอย่างชัดเจน หลังจากได้รับการฝึกอบรมแล้ว
2. การฝึกอาชีพพระยะสันต้องจัดให้ครบวงจร กล่าวคือ จะต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้สูงในด้านการมีงานทำ อันหมายถึง การประกอบอาชีพส่วนตัว หรือการเพิ่มรายได้หรือการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและคุณภาพของผลผลิต หรือความก้าวหน้าในอาชีพนั้น
3. มีลักษณะยืดหยุ่น ดัดแปลง และปรับปรุงได้เสมอ มีความคล่องตัวสูง
4. มีมาตรการในการควบคุมคุณภาพด้านทักษะ และความรู้ของผู้รับการฝึกอบรม
5. สอดคล้องกับภาวะตลาดแรงงาน และทรัพยากรในห้องถิ่น
6. ต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยังไม่มีงานทำเป็นอันดับแรก และผู้ทำงานต่ำระดับต่อมา มากกว่าจะจัดบริการเพื่อประดับความรู้ให้แก่ผู้ที่มีงานทำอยู่แล้ว
7. ส่งเสริมภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการฝึกอาชีพพระยะสัน

2.2 วัตถุประสงค์ของการจัดการฝึกอาชีพพระยะสัน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8, 2530-2534)

1. เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสอดคล้องกับภาวะความต้องการของตลาดแรงงาน
2. เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน การทำงานต่ำระดับ ทั้งทางด้านรายได้และเวลาการทำงาน
3. เพื่อเพิ่มโอกาสในการยกระดับฝีมือแรงงาน
4. เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ ๆ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมอย่างรวดเร็ว
5. เพื่อสร้างระบบกลไกการประสานงานการฝึกอบรมวิชาชีพให้ครบวงจร

2.3 นโยบายการฝึกอาชีพพระยะสัน (กองแผนงาน กรมอาชีวศึกษา, 2537)

1. ปรับปรุงคุณภาพและแก้ไขปัญหาการผลิตกำลังคนให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ
2. เน้นการฝึกอาชีพเพื่อนำไปประกอบอาชีพส่วนตัวมากขึ้น ทั้งในฐานะที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพรอง
3. สนับสนุนภาคเอกชนให้ดำเนินการฝึกอาชีพพระยะสันหรือทั้งให้มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนที่มีอยู่แล้วในการฝึกอาชีพพระยะสัน

2.4 ประชากรเป้าหมาย (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6, 2530-2534)

1. ผู้ว่างงานที่ไม่มีฝีมือ
2. ผู้ว่างงานซึ่งมีฝีมือไม่ตรงตามต้องการของตลาด
3. ผู้เข้าสู่แรงงานใหม่
4. ผู้ทำงานแล้วแต่ทำงานต่ำกว่าระดับด้านการใช้เวลาทำงานและรายได้
5. ผู้ทำงานแล้วซึ่งต้องการยกระดับฝีมือ

2.5 มาตรการหลักการฝึกอาชีพพระยะสัน (สายสุรีย์ จุติกุลและคณะ 2530)

1. กำหนดทิศทางและสาขางานในการฝึกอาชีพพระยะสันให้ชัดเจน โดยเฉพาะในสาขางานที่ประกอบอาชีพส่วนตัว
2. จัดการฝึกอาชีพพระยะสันให้จัดแบบครบวงจร กล่าวคือ ต้องได้ที่ทำงานหรือต้องเพิ่มรายได้หลังจากได้รับการฝึกพระยะสัน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องวางแผนการฝึกอาชีพพระยะสันให้สอดคล้องกับจุดเน้น
4. ให้มีการศึกษาวิจัยและติดตามประเมินผลการฝึกอาชีพพระยะสันอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงการฝึกอาชีพพระยะสันให้ได้ผลสูงสุด
5. ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของตลาดแรงงานในแต่ละคาบเวลา เพื่อปรับปรุงหรือจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน
6. ปรับปรุงระบบข้อมูลข่าวสารความต้องการของตลาดแรงงานให้ถูกต้องทันสมัยและปรับปรุงวิธีการให้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปยังหน่วยฝึกอาชีพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไปในระดับหมู่บ้านอย่างทั่วถึง

7. ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาในการฝึกอบรมอาชีพพระยะสั้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้

8. ใช้นวัตกรรมด้านสื่อมวลชน ประชาสัมพันธ์ประชาชนให้ทราบถึงโอกาสในการฝึกอาชีพพระยะสั้นและแนวทางในการประกอบอาชีพ

9. กำหนดเป้าหมายด้านระดับความรู้และทักษะของผู้รับการฝึกอาชีพพระยะสั้นให้ชัดเจน

10. จัดลำดับขั้นตอนของวิชาที่ฝึกให้มีความต่อเนื่องตามลักษณะและลำดับความก้าวหน้าของวิชา จากขั้นพื้นฐานขึ้นสู่ระดับสูง เพื่อให้การฝึกมีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

11. ติดตามความก้าวหน้าของผู้สำเร็จการฝึกอบรมในการนำวิชาที่ฝึกไปประกอบอาชีพอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนให้กลับมาฝึกเพิ่มเติมอีกเมื่อจำเป็น

12. ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนฝึกอาชีพพระยะสั้นแก่ช่างฝึกหัดเพื่อสร้างช่างฝีมือและหรือเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

13. ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนจัดหลักสูตรที่มีลักษณะยืดหยุ่นสามารถดัดแปลงและปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานอย่างคล่องตัว

จากรายละเอียดเกี่ยวกับมาตรการหลักของการจัดฝึกอาชีพพระยะสั้นดังกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดฝึกอาชีพพระยะสั้นเป็นอย่างมาก อันเป็นผลมาจากการที่เศรษฐกิจของไทยมีการขยายตัวในอัตราที่สูงมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรม ทำให้มีความต้องการกำลังแรงงานที่มีฝีมือเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันแรงงานส่วนเกินที่มีอยู่ก็เป็นแรงงานที่ด้อยฝีมือและขาดทักษะ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันที่ต้องการแรงงานช่างเทคนิค ตลอดจนระดับวิชาชีพที่มีฝีมือและคุณภาพ รัฐตระหนักถึงปัญหาทางด้านนี้จึงได้มีการเร่งส่งเสริมการฝึกอาชีพในสถานประกอบการเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกช่างฝีมือร่วมกับสถาบันฝึกอาชีพของรัฐและปรับปรุงระบบการฝึกอาชีพของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้สามารถผลิตแรงงานที่มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ อย่างเพียงพอกับความต้องการของตลาดแรงงานปัจจุบัน

2.6 หน่วยงานที่ให้บริการการจัดการฝึกอาชีพพระยะสั้น

ปัจจุบันหน่วยงานในภาครัฐบาลที่ดำเนินการฝึกอาชีพพระยะสั้นให้กับประชาชนมีอยู่ 13 หน่วยงาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2529)

1. หน่วยงานที่จัดการฝึกอบรมระยะสั้นเป็นกิจกรรมหลัก ได้แก่
  - กรมการศึกษานอกโรงเรียน
  - กรมอาชีวศึกษา
  - กรมแรงงาน (สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน)
  - กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม
  - กรมพัฒนาชุมชน
  - สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
  - สำนักงานพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร
2. หน่วยงานที่จัดการฝึกอบรมระยะสั้นเป็นกิจกรรมรอง ได้แก่
  - กองอำนวยการรักษาความปลอดภัย
  - กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
  - สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ
  - กรมราชทัณฑ์
  - กรมประชาสัมพันธ์
  - ศาลคดีเด็กและเยาวชน

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่จัดสอนฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น โดยอยู่ในการควบคุมของหน่วยงานทางราชการและหน่วยการจัดฝึกอบรมวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นเพื่อบุคลากรในสำนักงาน หรือบริษัทหรือองค์กรต่างๆ เช่น สมาคมการตลาดแห่งประเทศไทย สมาคมการจัดการธุรกิจแห่งประเทศไทย สภาองค์การนายจ้าง บริษัทดำเนินการธุรกิจด้านฝึกอบรมสำนักงานทนายความสมาคมมูลนิธิต่าง ๆ ซึ่งคาดว่าทั่วประเทศมีมากกว่า 2,000 แห่ง (วัลลีย์ เปรมัชเรฐียร, 2538)

จากการศึกษาสภาพการจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น โดยอยู่ในการควบคุมของหน่วยงานทางราชการและหน่วยงานต่าง ๆ จำแนกได้ตามความมุ่งหมายในการจัดได้ 3 ลักษณะคือ (วินัย สายหงษ์, 2538)

1. การฝึกอบรมเพื่อการจ้างงาน
2. การฝึกอบรมเพื่อการประกอบอาชีพอิสระ การฝึกประเภทนี้มุ่งที่จะฝึกให้ประชาชนมีทักษะที่จะประกอบอาชีพ โดยมีกิจการเป็นของตนเองได้ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนในชนบทมีงานทำในท้องถิ่นเป็นการช่วยลดปัญหาการอพยพโดยย้ายถิ่นเข้าสู่ตัวเมือง

๑. การฝึกอาชีพเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง การฝึกประเภทนี้ถือว่าเป็นการศึกษาทั่วไป สามารถนำไปปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

จะเห็นได้ว่า การฝึกอาชีพระยะสั้นโดยหน่วยงานต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพฯ มักนิยมจัดในลักษณะของการฝึกอาชีพ เพื่อการจ้างและการฝึกอาชีพเพื่อไปประกอบอาชีพอิสระเป็นส่วนมาก จากสถิติของกรมอาชีวศึกษาพบว่า ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นแล้วสามารถมีงานทำเป็นจำนวนมาก ดังสถิติในปี 2537 มีงานทำร้อยละ 85.90 ปี 2538 ร้อยละ 88.43 ปี 2535 ร้อยละ 88.17 ปี 2534 ร้อยละ 88.50 (กองแผนงาน กรมอาชีวศึกษา, 2537) นั้นย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่า การฝึกอบรมอาชีพระยะสั้นมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพของประชาชนเป็นอย่างมาก

2.7 รูปแบบในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น

วินัย สายหงษ์ (2533) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาวิชาชีพหลักสูตร ระยะสั้นของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ไว้ว่า แต่ละหลักสูตรมักจะประกอบไปด้วยรูปแบบที่เหมือนกัน ดังนี้

1. ปัจจัยป้อนการเรียนการสอน
2. กระบวนการเรียนการสอน
3. การควบคุมและการตรวจสอบ
4. สัมฤทธิ์ผลทางการเรียน

2.7.1 ปัจจัยป้อนการเรียนการสอนวิชาอาชีพ

ปัจจัยป้อนการเรียนการสอน หมายถึง จุดมุ่งหมาย และทรัพยากรที่ใช้ ได้แก่ อาคารสถานที่ ครู ผู้เรียน วัสดุอุปกรณ์ เวลา ตลอดจนความคิดต่าง ๆ ที่ใช้ในการวางแผนการเรียนการสอน

1) ครูผู้สอนวิชาอาชีพ มีการเรียกชื่อกันหลายชื่อ ตามสภาพลักษณะของการจัดการเรียนการสอนของแต่ละหน่วยงาน เช่น วิทยากร ผู้ฝึกอบรม ครูผู้สอน แต่เมื่อพิจารณาถึงสภาพบทบาท หน้าที่ แล้วสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1.1) วิทยากรหรือครูผู้ชำนาญ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานและอาชีพเฉพาะอย่างผ่านการคัดเลือก และการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพช่วยสอนวิชาอาชีพทั่วไปตามความต้องการของท้องถิ่น

1.2) วิทยาการหรือครุมีวุฒิ ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ศึกษาเล่าเรียนในสาขาอาชีพในระดับต่าง ๆ ทำหน้าที่มีเนื้อหาสาระที่มีความยากและต้องใช้หลักการที่ถูกต้อง

2) ผู้เรียน ผู้เรียนในการเรียนการสอนวิชาอาชีพเป็นผู้ใหญ่ที่มีอายุ 14 ปีขึ้นไปประสงค์จะเรียนเพื่อเข้าสู่อาชีพ หรือเพื่อสร้างอาชีพเสริม หรือนำไปใช้เป็นประสบการณ์ในการพัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ กลุ่มผู้เรียนในชั้นเรียนวิชาอาชีพ จัดเป็นกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทั้ง อายุ วุฒิ ความถนัดทางการเรียน ความสามารถในการเรียนรู้ และความมานะพยายามในการเรียน

3) หลักสูตร หลักสูตรวิชาชีพพระยษัน ส่วนใหญ่มีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาทักษะเฉพาะสำหรับผู้เรียนจะนำไปใช้ได้อย่างรวดเร็ว ตามลักษณะความต้องการทางอาชีพ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาชนได้พัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เช่น หลักสูตรการผลิตอาหารพร้อมปรุงสำหรับขายเองหรือไปรับจ้างทำ

4) สภาพแวดล้อมทางการเรียนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาชีพนี้นี้

4.1) เวลาเรียนของการเรียนวิชาชีพ สถานศึกษา องค์กรต่าง ๆ ได้จัดเวลาของการเรียนไว้เป็นรอบ ๆ เช่น รอบเช้า รอบบ่าย รอบค่ำ เพื่อสนองต่อความพร้อมของผู้เรียน

4.2) การจัดชั้นเรียนอาชีพ มักจะใช้สถานที่ที่ผู้เรียนไปมาได้ปลอดภัยสถานที่ราชการ โรงเรียน หรือวัด หน่วยเคลื่อนที่เข้าไปสอนตามชุมชนต่าง ๆ

2.7.2 กระบวนการเรียนการสอน

1) การเตรียมความพร้อม ได้แก่ การสร้างสิ่งเร้าให้สนใจเรียน และการประเมิน สภาพผู้เรียน เพื่อทราบว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานเดิมอย่างไร เท่าใด เพื่อจะได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ต่อเนื่องจากพื้นฐานเดิมของผู้เรียน ความรู้พื้นฐานเดิมนี้มีความจำเป็นที่จะต้องวัดประเมินผลก่อนเรียน โดยอาจใช้วิธีพูดคุย ทบทวนความรู้ ความเข้าใจ จนเห็นว่าผู้เรียนเข้าใจ ซึ่งภาระกิจนี้มักใช้เวลาดำเนินการประมาณร้อยละ 15 ของเวลาเรียน

2) การให้ความรู้ประสบการณ์ใหม่ ในช่วงนี้จะต้องใช้กลวิธีสอนและสื่อการสอนให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการผู้เรียน โดยใช้การสาธิตอธิบาย ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง หรืออื่น ๆ ช่วงของภาระกิจนี้ควรใช้เวลาดำเนินการประมาณ ร้อยละ 25 ของเวลาเรียน

3) การสร้างเสริมทักษะ เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากกิจกรรมการให้ความรู้ประสบการณ์ใหม่ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่เขาเรียนมาแล้วให้ดียิ่งขึ้น เช่น การฝึกปฏิบัติจนเกิดทักษะ มีความคล่องแคล่ว ส่วนของภาระกิจนี้ควรจะใช้เวลาประมาณร้อยละ 55 ของเวลา

4) กิจกรรมสนับสนุน ก่อนที่จะสิ้นสุดการเรียนการสอนควรมีกิจกรรมเพื่อการสรุปทบทวนความรู้ และทักษะในเรื่องที่เรียนมา เพื่อเป็นการย้ำและทำให้เกิดความเข้าใจหรือสามารถนำเอาหลักการต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ได้ นอกจากนี้ครูอาจมีการมอบหมายภาระกิจต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเตรียมตัวสำหรับการเรียนการสอนในครั้งต่อไปประมาณร้อยละ 5 ของเวลาเรียน

2.7.3 การควบคุมและการตรวจสอบ

เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้การเรียนการสอนวิชาอาชีพเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้แก่ การควบคุมการเรียน เช่น การให้ผู้เรียนรายงานผลการเรียน การติดตามการเรียนด้วยการพูดคุยกับผู้เรียนถึงความก้าวหน้า สภาพปัญหาการเรียน ตลอดจนการเสริมสร้างกำลังใจ การประเมินผลการเรียนของผู้เรียนด้วยการตรวจสอบผลงานที่ได้คุณภาพ หรือมีความรู้ความเข้าใจตามจุดประสงค์การเรียนเพียงใด

2.7.4 สัมฤทธิ์ผลของการสอน

สัมฤทธิ์ผลของการสอนหรือผลผลิตของการสอน เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนในด้านความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการแก้ปัญหา ทักษะฝีมือและเจตคติเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ผลผลิตของการสอนในแต่ละครั้งจะเป็นการบอกให้ทราบถึงพื้นฐานของผู้เรียนที่จะเรียนเรื่องอื่นในครั้งถัดไป

ข้อมูลเบื้องต้น องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนทั้ง 4 ส่วนดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์กันจึงจะทำให้ผลการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพที่ได้รับมีประสิทธิภาพทั้งปริมาณและคุณภาพการตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบ อาศัยการประเมินสัมฤทธิ์ผลของการสอน และข้อมูลจากการควบคุมเป็นข้อมูลกลับมาตรวจสอบการจัดปัจจัยเบื้องต้นการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอน และความสัมพันธ์เหล่านั้นว่า มีอะไรบกพร่องบ้าง เพื่อดำเนินการหาทางปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

จากข้อมูลที่แสดงเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น จึงสรุปได้ว่าในการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพตามหลักสูตรระยะสั้น จะต้องมีส่วนประกอบสำคัญ คือ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน การวัด และประเมินผล ตลอดจนสถานที่ที่ใช้สอนและปีงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- หลักสูตร

เป็นหัวใจของการเรียนการสอนในการจัดประสบการณ์ทั้งหลายให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม (สุวิทย์ ชี้อตวง, 2528) สำหรับหลักสูตรวิชาชีพพระยษัณมีจุดประสงค์ที่จะพัฒนาทักษะเฉพาะเพื่อผู้เรียนจะสามารถนำไปใช้ได้อย่างรวดเร็วตามลักษณะความต้องการทางอาชีพของแต่ละบุคคลและตลาดแรงงาน ดังนี้

โบของ (1984) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรคือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนได้จัดให้แก่ผู้เรียน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2511) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง แนวทางในการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เกิด การเรียนรู้ ทักษะคิด ความคิดรวบยอด และเกิดการ พัฒนาในทุก ๆ ด้าน

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1978) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า มีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก หลักสูตรคือ เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อให้จบชั้น หรือประกาศนียบัตร ในหมวดวิชาที่สำคัญ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลานามัย หลักสูตรศิลปศึกษา เป็นต้น

ประการที่ 2 หลักสูตรคือ เค้าโครงทั่วไปของเนื้อหา หรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอนซึ่งโรงเรียนจัดขึ้นให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กได้มีความรู้จนจบชั้นหรือได้รับประกาศนียบัตร เพื่อให้สามารถได้เรียนต่อในทางอาชีพต่อไป ความหมายในข้อนี้หมายถึง หลักสูตรทั้งฉบับรวมทุกวิชาเข้าด้วยกัน

ประการสุดท้าย หลักสูตรคือกลุ่มวิชาและการจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งนักเรียนได้เล่าเรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียนหรือสถานศึกษา ความหมายข้อนี้หมายถึง หลักสูตรทั้งฉบับซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาวิชาส่วนหนึ่ง และการจัดประสบการณ์ให้อีกส่วนหนึ่ง

วินัย สายหงษ์ (2528) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาชีพพระยษัณทางด้านหลักสูตรจากครูผู้สอนและผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ดังนี้

1. หลักสูตรควรเน้นการปฏิบัติ
2. ควรยึดหลัก คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

3. มีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับสภาพความต้องการ
4. เนื้อหาหลักสูตรควรได้รับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ
5. เน้นให้ผู้เรียนได้มองเห็นช่องทางในการสร้างอาชีพ
6. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรควรเน้นการนำไปใช้ เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่
7. ควรแยกเนื้อหาหลักสูตรออกเป็นรายวิชา
8. หลักสูตรควรจัดให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

เลวิช และเมย์ล (Lewis and Mayl, 1974) ได้ให้นิยามของหลักสูตรไว้ว่า คือเซ็ทของ ความตั้งใจเกี่ยวกับโอกาสในการจัดให้คนได้รับการศึกษาร่วมกับคนอื่นและสิ่งอื่น ๆ ในระยะเวลา และเนื้อหาที่จัดไว้อย่างแน่นอน

ฮ็อท และมาร์คอนนิต (Hott and Marconnitt, 1988) ได้กล่าวถึงความหมายของ หลักสูตรไว้ว่า เป็นโปรแกรมการศึกษาซึ่งประกอบด้วย โปรแกรมการเรียน โปรแกรมกิจกรรม และ โปรแกรมแนะแนว

มิลเลอร์ (Miller, 1978) ได้ให้นิยามของหลักสูตรไว้ว่า คือประมวลความรู้และ ประสบการณ์ทั้งหลาย ที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เพื่อใช้ ภายในหรือนอกสถานศึกษา โดยคาดหวังให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า หลักสูตรคือประมวลของประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียน ได้มี พัฒนาการ และทักษะที่พึงประสงค์ ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพสังคมและเหตุการณ์ปัจจุบัน เพื่อ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- กิจกรรมการเรียนการสอน

ถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษาเพราะกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นวิถีทางที่จะนำ นักเรียนไปสู่จุดประสงค์ของการเรียน กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดให้แก่ผู้เรียนนั้นมีมากมาย หลายชนิดที่ครูจำเป็นต้องทำการศึกษาและจัดขึ้นให้เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนตลอด จนเพิ่มทักษะ ประสบการณ์และเจตคติที่ดีให้เกิดแก่ผู้เรียนได้ ดังที่

รัตน พุ่มไพศาล (2539) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการในการจัดการเรียนการสอน ไว้ว่า

การจัดระบบหรือกระบวนการเรียนการสอน เป็นการกำหนดขั้นตอนการสอน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ

1. การจัดเตรียมทรัพยากร และการวางแผนการสอน
2. การเลือกวิธีการและสื่อการสอน
3. การดำเนินการสอน
4. การประเมินผลการสอน รวมทั้งการประเมินผลย้อนกลับเพื่อการปรับปรุง

กู๊ด (Carter V. Good, 1973) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการสอนไว้ว่า

การจัดสภาพการณ์ สถานการณ์ หรือกิจกรรมเพื่อช่วยให้นักเรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเกิดการเรียนรู้ได้ง่าย

อารี สันหวี (2512) ได้ให้ความหมายของการสอนไว้ว่า การสอนคือ ประมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ฝ่ายหนึ่งจัดทำขึ้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการเรียนรู้ให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง การสอนเป็นการกระทำที่รู้สึกตัว มีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าวิธีสอนยังไม่เหมาะสมก็ไม่อาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเลยก็ได้

สุเทพ เมฆ (2531) ได้เสนอแนะหลักการในการจัดกิจกรรมการสอนไว้ดังนี้

1. การเตรียมตัวก่อนการเรียนรู้ ก่อนที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่นั้นผู้เรียนควรจะได้มีความรู้ อันถือว่าเป็นพื้นฐานที่จำเป็นมาก่อนแล้ว และผู้เรียนควรจะได้รับความรู้ก่อน ด้วยการที่ผู้สอนแจ้งให้รู้ว่าคุณมีความรู้เดิมอะไรบ้างที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ และความรู้อะไรบ้างที่อาจมาขัดขวางการเรียนรู้ใหม่
2. การจูงใจ ผู้เรียนจะเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพถ้าหากเขามีความสนใจในสิ่งที่ถูกนำมาให้เขาเรียน การเลือกเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของผู้เรียน และหรือการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดกิจกรรมการเรียนจะเพิ่มความสนใจใคร่เรียนให้แก่ผู้เรียนได้ กิจกรรมหรืองานต่าง ๆ ที่จะให้ผู้เรียนกระทำควรจะมีลักษณะที่ทำให้เขารู้สึกมั่นใจว่าจะกระทำสำเร็จลงไปได้
3. การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็นพฤติกรรมปลายทางเป็นแบบอย่าง การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างพฤติกรรมที่ถือว่าประสบผลสำเร็จหรือน่าพอใจจะช่วยให้เขาเกิดการเรียนรู้ ด้วยการเลียนแบบพฤติกรรมนั้นตามไปด้วย

4. การตอบสนองอย่างมีชีวิตชีวา การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชั้นเรียนควรเป็นเรื่องของผู้เรียนเป็นหลัก เพราะผู้เรียนจะเรียนรู้จากสิ่งที่เขาได้ลงมือกระทำเองหาใช่จากสิ่งที่ผู้สอนได้กระทำไม่

5. การแนะนำ ในการแสดงพฤติกรรมที่เป็นการเรียนรู้ใหม่นั้น ผู้เรียนควรจะได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจนกระทั่งเขาสามารถแสดงพฤติกรรมนั้นได้เองโดยลำพัง

6. การฝึกปฏิบัติ ในการเรียนการสอนนั้นผู้เรียนควรจะได้รับโอกาสที่จะฝึกปฏิบัติพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เรียนรู้ใหม่บ่อย ๆ ครั้ง

7. การแจ้งผลกลับไปให้ทราบในการแสดงพฤติกรรมที่เป็นการเรียนรู้ใหม่แต่ละครั้งนั้นผู้เรียนควรจะได้รับทราบผลของการแสดงพฤติกรรมหรือการปฏิบัติของเขาโดยทันที ถ้าหากเป็นการปฏิบัติงานที่ได้ผลดีการให้รางวัลจะเป็นตัวเสริมแรง ทำให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมเช่นนี้อีก

8. การจัดลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ ในการเรียนการสอนนั้นเนื้อหาวิชาควรถูกนำมาจัดในลักษณะที่จะให้ผู้เรียนเรียนจากง่ายไปหายาก หรือจากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัว การเรียนรู้ให้สำเร็จก็จะได้อำนาจไปตามนั้น หากไม่แล้วผู้เรียนจะเกิดความเบื่อหน่ายได้

9. ความแตกต่างระหว่างบุคคล เนื่องจากว่าผู้เรียนแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันในด้านวิธีการเรียนรู้และอัตราในการเรียนรู้ ฉะนั้นประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้แก่ผู้เรียนจึงต้องจัดในลักษณะที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยวิธีการที่เขาถนัดและในอัตราที่เหมาะสมกับความสามารถ

10. พฤติกรรมการสอนในชั้นเรียน ผู้สอนต้องระลึกอยู่เสมอว่า ทักษะในการกระตุ้นความสนใจ การอธิบาย การให้คำแนะนำ การใช้ตัวเสริมแรง ตลอดจนการบริหารห้องเรียน ล้วนแต่มีผลทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพแตกต่างกันออกไปทั้งสิ้น ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกำหนดวิธีสอนในแต่ละวิชาและแต่ละชั่วโมง

วารี ภิระจิตร (2530) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า

1. ช่วยเร้าความสนใจของผู้เรียน
2. ช่วยปลูกฝังความรับผิดชอบ
3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ
4. ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
5. ช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
6. ช่วยส่งเสริมทักษะในด้านต่าง ๆ
7. ช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกสนุกสนาน

8. ช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
9. ช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ให้กว้างขวาง
10. ช่วยส่งเสริมความงอกงามและพัฒนาการของผู้เรียน
11. ช่วยส่งเสริมทักษะในด้านต่าง ๆ
12. ช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
13. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในบทเรียน
14. ช่วยส่งเสริมให้รู้จักการทำงานเป็นหมู่
15. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในเรื่องต่าง ๆ

นาคยา ภทรแสงไทย (2525) ได้กล่าวถึงลักษณะของกิจกรรมการสอนที่ดี ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญหลายประการ ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนสอนทุกอย่างต้องเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของการเรียน
2. การจัดลำดับของกิจกรรมการเรียนสอน ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ทั้ง 3 ด้านด้วยกัน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย
3. กิจกรรมการเรียนการสอนควรเหมาะสมกับวัยและความพร้อมของนักเรียน
4. กิจกรรมการเรียนการสอนควรมีการจัดลำดับขั้นตอน เพื่อให้การเรียนรู้มีความต่อเนื่อง แต่ละกิจกรรมควรให้มีการสืบ தொடต่อกจากการเรียนรู้ที่มีอยู่ก่อน จะต้องเป็นการจัดลำดับจากรูปธรรมไปหานามธรรม จากประสบการณ์ที่อยู่ใกล้ไปสู่ประสบการณ์ที่อยู่ไกล และจากกระบวนการคิดการทำงานอย่างง่าย ๆ ไปสู่การให้เหตุผลที่เป็นแบบแผน และเป็นนามธรรม
5. กิจกรรมการเรียนการสอนควรทำให้บังเกิดผลดีอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น
6. กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องท้าทายความสนใจของนักเรียนให้นำสิ่งที่เรียนไปสถานการณ์หนึ่งไปใช้ได้กับสถานการณ์ใหม่ ลักษณะเช่นนี้จะทำให้การเรียนต่อเนื่องกันไปสามารถอธิบายสิ่งใหม่ คาดคะเน และพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ในโรงเรียนได้
7. กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเป็นการพัฒนาความคิด ส่งเสริมให้นักเรียนได้คิดแบบสืบสวนสอบสวน และแก้ปัญหาตามแนวทางของตน และต้องรู้จักประเมินความคิดของตนเองด้วย
8. กิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนรู้หลาย ๆ ทาง การจัดกิจกรรมที่ให้โอกาสนักเรียนได้สังเกต วิเคราะห์ และอภิปราย โดยใช้สื่อการเรียนต่าง ๆ มาประกอบ กิจกรรมหากิจกรรมหนึ่ง ๆ ไม่เหมาะกับนักเรียนคนหนึ่งแต่อาจมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ชดเชยได้

๑. กิจกรรมการเรียนการสอนควรมีลักษณะเปิดกว้างแก่นักเรียนให้มีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อหาและแนวความคิด กิจกรรมลักษณะนี้ไม่จำเป็นจะต้องมีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว แต่เป็นการให้นักเรียนได้รู้จักใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป จะเห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น เป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ ช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ที่ดี เป็นการส่งเสริมให้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างราบรื่น เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

สำหรับการเรียนการสอนทางด้านวิชาชีพนั้น สิ่งสำคัญก็คือ มุ่งให้เรียนเกิดทักษะ นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของทักษะไว้ต่าง ๆ กันดังเช่น

สถิตย์ วงศ์สวรรค์ (2525) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทักษะเป็นลักษณะของพฤติกรรม การเคลื่อนไหวที่ประสานสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ พฤติกรรมดังกล่าวเป็นไปอย่างรวดเร็วและแม่นยำ

อาจสรุปได้ว่า ทักษะคือ ความรู้ในศิลปวิทยาการใดวิทยาการหนึ่ง พร้อมด้วยความสามารถที่จะนำความรู้นั้นไปใช้ได้อย่างคล่องแคล่วด้วยความชำนาญ ซึ่งผู้ปฏิบัติจะมีทักษะหรือไม่ มากน้อยเพียงใด สังกัดได้จากเกณฑ์ 4 ประการคือ ความเร็ว ความแม่นยำ ความประหยัด และความคล่องตัว

การจัดการเรียนการสอนสายอาชีพ จำเป็นจะต้องจัดเทคนิควิธีการสอนให้เหมาะสมกับความสนใจหรือวัยของผู้เรียน ผู้สอนควรได้ศึกษาถึงเทคนิควิธีการสอนแบบต่าง ๆ ให้รู้ถึงข้อดี ข้อจำกัดของวิธีการสอนเหล่านั้น และรู้ว่าวิธีสอนเหล่านั้นเหมาะสมกับเนื้อหาสาระ ประเภทใด หรือเหมาะสมกับผู้เรียนในวัยใด เทคนิควิธีการสอนวิชาอาชีพเป็นที่คุ้นเคยมืออยู่มากมายหลายชนิด ดังนั้นการเลือกใช้เทคนิควิธีการสอนควรขึ้นอยู่กับครูผู้สอนแต่ละคน โดยมีข้อควรคำนึงถึงคือ ควรเลือกเทคนิควิธีการสอนที่เห็นว่าตนเองสามารถและทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะและเจตคติที่ดีได้มากที่สุด ดังที่ จำรัส น้อยแสงศรี (2520) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม ควรพิจารณาจากลักษณะ ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของบทเรียน
2. ลักษณะของบทเรียน
3. ธรรมชาติของวิชา
4. ธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียน
5. ความรู้ อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา
6. ความเปลี่ยนแปลงของสังคม

มอสลีย์ (Malay, 1978) ได้ทำการวิจัยและศึกษาถึงการเลือกใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาด้านวิชาชีพ เรียงตามลำดับ ดังนี้

ลำดับ	วิธีสอน
1	การสอนแบบสาธิต
2	การสอนแบบอภิปราย
3	การสอนแบบปัญหา
4	การสอนแบบค้นคว้า
5	การสอนแบบสืบสวนสอบสวน
6	การสอนแบบโครงการ
7	การสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง
8	การสอนแบบภาพเคลื่อนไหว
9	การสอนแบบการประชุม
10	การสอนโดยใช้ใบช่วยสอน
11	การสอนโดยใช้บทบาทสมมติ
12	การสอนแบบบรรยาย
13	การสอนโดยใช้วิธีการด้านอื่น ๆ เข้าช่วย
14	การสอนแบบแลกเปลี่ยนความรู้
15	การสอนแบบสัมมนา
16	การสอนแบบการศึกษานอกสถานที่
17	การสอนโดยการทำงาน
18	การสอนโดยใช้โทรทัศน์
19	การสอนโดยใช้ชุดการสอน
20	การสอนแบบศึกษาเฉพาะกรณี

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพ ได้นั้น จำเป็นต้องมีกิจกรรมและวิธีสอนที่เหมาะสมซึ่งมีอยู่มากมายหลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหา และจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และทักษะมากที่สุด ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องใช้ ความสามารถในการพิจารณาถึงกิจกรรมและวิธีสอนแบบต่าง ๆ มาใช้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ด้วย

- ครูผู้สอน

องค์ประกอบที่มีความสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอนก็คือ ครูผู้สอน เพราะครูผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นการทำให้การเรียนการสอนดำเนิน ไปถึงจุดหมายปลายทางอย่างมีคุณภาพมากที่สุด ทั้งยังเป็นผู้อบรมบ่มนิสัย สั่งสอน ตักเตือน ศิษย์ ของตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไปในอนาคต ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามของคำว่า ครู ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) ได้ให้ความหมายของคำว่าครูไว้ว่า คือผู้ ให้การอบรมสั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์

พระเทพวิสุทธิเมธี (2529) กล่าวว่า คำว่าครู เราเรียกว่าเป็นผู้ควรเคารพ

รัตนา พุ่มไพศาล (2533) ได้กล่าวถึงครูผู้ทำหน้าที่สอน ผู้เรียนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้จะต้องไม่เป็นครูอย่างเดียว ต้องเป็นทั้งผู้อำนวยการควบคุมในการเรียน เป็นผู้ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ จัดสภาพการเรียนและอุปกรณ์การเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความสนใจ แก่ผู้เรียน ซึ่งครูผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดี ดังนี้

1. มีทักษะในการสอน
2. มีอารมณ์ขัน
3. มีความสามารถที่จะเข้ากับผู้เรียนได้
4. มีใจกว้าง
5. มีความรู้ดีในเรื่องที่จะสอน
6. มีความอดทน
7. มีท่าทางสง่า
8. ให้เกียรติผู้เรียน

9. มีเสียงไพเราะ
10. มีความยุติธรรม และปราศจากความลำเอียง
12. สนใจเนื้อหาวิชาอยู่เสมอ
13. มีอุดมการณ์
14. มีความจริงใจ และมีสัจจะ
15. มีความคิดริเริ่ม
16. มีมนุษยสัมพันธ์ดี

อุณา นพคุณ (2527) ได้กล่าวถึงคุณสมบัตินี้ที่สำคัญของผู้สอนมี 3 ประการคือ

1. มีความจริงใจแก่ผู้เรียน
2. มีความห่วงใยในตัวผู้เรียนโดยไม่ยึดมั่น ถือมั่น ให้ความเคารพในเกียรติและเห็นคุณค่าในตัวผู้เรียน
3. เป็นผู้เห็นใจอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา อ่อนโยน ละเอียดอ่อนในการเข้าถึงอารมณ์ของผู้เรียน

พนัส หันนาคินทร์ (2528) ได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของผู้เรียนไว้ดังนี้

1. รู้จักให้ความร่วมมือกับผู้เรียน อุทิศเวลาให้แก่ผู้เรียน ไม่ทำตัวเป็นคนเจ้าอารมณ์
2. มีความเมตตาปราณี รู้จักเกรงใจและรู้จักให้ความเป็นกันเองกับศิษย์ ในลักษณะที่เหมาะสม มีความจริงใจกับศิษย์ทุกคน
3. มีความอดทน ไม่ย่อท้อในการอบรมสั่งสอนศิษย์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน และเป็นผู้มองโลกในแง่ดีเสมอ
4. มีความสนใจ ค้นคว้าหาความรู้ ทำให้ทันสมัยในด้านวิชาการ และมีความสามารถใช้เทคนิคการสอนให้เหมาะสมกับบทเรียน และกาลเวลา
5. มีรูปร่างหน้าตาดี มีจรรยาบรรณที่ดี มีระเบียบวินัย ละเว้นอบายมุขแต่งกายเรียบร้อย มีสุขภาพดีทั้งทางกายและใจ
6. มีความยุติธรรม ซื่อสัตย์ ไม่อามาตมุ้งร้ายต่อศิษย์ ไม่นำเรื่องส่วนตัวเข้ามาปะปนกับการพิจารณาการให้คะแนนการสอบ
7. มีอารมณ์ขัน ร่าเริง แจ่มใส มีน้ำใจนักกีฬา มีคุณธรรมประจำใจ
8. มีความคงเส้นคงวา ในการประพฤติปฏิบัติต่อผู้เรียน รู้จักรับผิดชอบ
9. มีความสนใจ และเข้าใจปัญหาของผู้เรียนเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของศิษย์

10. รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว
11. รู้จักยกย่องศิษย์ในโอกาสอันควร ไม่ดูหมิ่นดูแคลนศิษย์
12. มีความสามารถในการสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ศิษย์ รู้จักการให้กำลังใจและส่งเสริมความก้าวหน้าของศิษย์ ไม่ซ้ำเติมเพื่อศิษย์พลาดพลั้ง

ยนต์ ชุ่มจิต (2531) กล่าวถึงความหมายของครูโดยทั่วไป หมายถึง ผู้อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้ที่มีความอดทนหนักแน่นควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์

เรืองศักดิ์ กันตะบุตร (2508) ได้กล่าวโดยสรุปว่า ครูผู้สอนที่ขาดวุฒิและความชำนาญ อาจสร้างปัญหาได้หลายประการ เช่น ในเรื่องคุณภาพของนักเรียนที่ผลิตออกมา ทักษะคติดของนักเรียนที่มีต่อครู ความสนใจ และความเอาใจใส่ต่อการเรียน ตลอดจนความประพฤติของผู้เรียนที่จะเป็นผลตามมา คุณค่าทางการศึกษาที่จะเกิดขึ้นในผู้เรียน เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยครูที่มีความสามารถ เฉลียวฉลาด และเข้าใจกลวิธีการสอน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ครูผู้สอนต้องอุทิศเวลา เพื่อความก้าวหน้าของผู้เรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2529) ได้ทำการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการฝึกอาชีพระยะสั้นพบว่า ครูผู้สอนไม่พัฒนาวิธีการสอน มักจะใช้วิธีการสอนแบบบรรยายมาก โดยไม่ใช้อุปกรณ์และนอกจากนี้ยังพบปัญหาการไม่พัฒนาความรู้ทางวิชาชีพของครูผู้สอนอีกด้วย

ประกาศรี สุฉันทบุตร (2522) ได้กล่าวถึงบรรยากาศในการเรียนการสอน โดยสรุปว่าการเรียนการสอนมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการคือ ผู้สอน ผู้เรียน และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการจัดการจัดเรียนการสอน เพราะจะเป็นผู้กำหนดบรรยากาศเกี่ยวกับการเรียนการสอนแต่ละครั้ง จะให้เป็นไปในแบบใดขึ้นอยู่กับผู้สอนบ่งชี้ทั้งสิ้น คุณลักษณะของผู้สอนที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพมีหลายประการ เช่น มีความรู้ในเรื่องที่จะสอนดี มีทัศนคติที่ดีต่อการสอน มีความเห็นอกเห็นใจผู้เรียน เป็นต้น

วินัย สายหงษ์ (2533) กล่าวถึง ครูผู้สอนวิชาอาชีพ มีการเรียนชื่อกันหลายชื่อตามสภาพลักษณะของการจัดการเรียนการสอนของแต่ละหน่วยงาน เช่น วิทยากร ผู้ฝึกอบรม ครูผู้สอน แต่เมื่อพิจารณาถึงสภาพ บทบาท หน้าที่แล้ว สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทคือ

1. วิทยากรหรือครูผู้ชำนาญ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานและอาชีพเฉพาะอย่าง ผ่านการคัดเลือก และการฝึกอบรม การจัดการเรียนการสอนวิชาชีพ ช่วยสอนวิชาชีพทั่ว ๆ ไป ตามความต้องการของท้องถิ่น

2. วิทยากรหรือครูมีวุฒิ ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ศึกษาเล่าเรียนในสาขาอาชีพในระดับต่าง ๆ ทำหน้าที่สอนวิชาที่มีเนื้อหาสาระที่มีความยากและต้องใช้หลักการที่ถูกต้อง

ในเรื่องที่เกี่ยวกับครูผู้สอนด้านวิชาชีพ ซึ่งต้องมีลักษณะที่แตกต่างจากครูสามัญและครูผู้สอนที่จะดำเนินการสอนให้สำเร็จผลตามหลักสูตรประมวลการสอนที่วางไว้ ย่อมต้องอาศัยความสามารถของครูผู้สอนเป็นสำคัญ (กรมอาชีวศึกษา, 2521) ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้ที่มีทักษะในการทำงาน
2. เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในงานอาชีพมาแล้วพอสมควร
3. เป็นผู้ที่มีการตัดสินใจดี เป็นตัวอย่างอันดีของนักเรียนเพื่อเป็นทางที่จะอบรมนักเรียนได้เป็นอย่างดี
4. เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการสอน มีหลักวิชาครู รู้จักใช้อุปกรณ์การสอนและเข้าใจหลักการวัดผลที่ดี
5. เป็นผู้ชี้ช่องทางในการประกอบอาชีพแก่นักเรียน

อาจสรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นนั้น ครูผู้สอนนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมาย ด้วยเหตุนี้ในการคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนที่ดีนั้น จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ เช่น ความสนใจเอาใจใส่ต่อผู้เรียน มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ นอกเหนือจากการเป็นผู้ที่มีความรู้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

- สื่อการสอน

สื่อการสอนเป็นสิ่งที่สำคัญมากอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน การที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนต้องมีความสามารถในการใช้สื่อการสอนได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการสื่อการสอนได้ดังนี้

กรมวิชาการ (2521) ให้ความหมายของสื่อการเรียนได้ว่า สื่อการเรียน หมายถึง เครื่องมือตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ที่จะช่วยสนับสนุนให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ สื่อการเรียนยังเป็นเรื่องเร้าความสนใจของผู้เรียนให้เกิดความอยากเรียนรู้ต่อไป เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในสิ่งที่เรียนได้เป็นอย่างดีและรวดเร็วยิ่งขึ้น

เปรี๊ยะ กุมุท (2519) กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการสอนของครูถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้รู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ครูวางไว้เป็นอย่างดี

มนตรี แยมกสิกร (2528) กล่าวว่า สื่อการสอนหมายถึง ตัวกลางที่ช่วยให้การนำความรู้จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ต้องการ

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2520) ให้ความหมายว่า

สื่อ หมายถึง วัสดุที่ใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ค่านิยม และทักษะระหว่างบุคคล กลุ่มชนและสังคม ทั้งนี้วัสดุนั้น ๆ อาจใช้กับเครื่องมือก็ได้ เช่น สไลด์ ฟิล์มสตริป ฟิล์มภาพยนตร์ เทป และแผ่นเสียง เป็นต้น

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2523) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สื่อการเรียนคือ วัสดุอุปกรณ์ วิธีสอนประกอบ, วัสดุ หมายถึง สิ่งสิ้นเปลืองต่าง ๆ เช่น ขอล์ค รูปภาพ แผนที่, อุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่คงทนถาวร เช่น กระดานดำ โต๊ะ เก้าอี้ ส่วนวิธีการสอนประกอบ หมายถึง วิธีการใช้วัสดุ และอุปกรณ์ต่างๆเหล่านี้ และวิธีสอนประกอบก็ยังหมายรวมไปถึงทัศนศึกษาการท่องเที่ยวต่าง ๆ ด้วย

ลัดดา คุชปริติ (2522) กล่าวถึง คุณค่าบางประการที่ได้จากการใช้สื่อการเรียน การสอน มีดังนี้

1. สื่อการเรียนการสอนสามารถเอาชนะข้อจำกัดเรื่องความแตกต่างกันของประสบการณ์ดั้งเดิมของผู้เรียนคือ เมื่อใช้สื่อการเรียนการสอนแล้วจะช่วยให้เด็กซึ่งมีประสบการณ์เดิมต่างกันเข้าใจได้ใกล้เคียงกัน
2. ขจัดปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสถานที่ ประสบการณ์ตรงบางอย่าง หรือการเรียนรู้
3. ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อมและสังคม
4. สื่อการเรียนการสอนทำให้เด็กมีความคิดรวบยอดเป็นอย่างเดียวกัน

5. ทำให้เด็กมีมโนภาพเริ่มแรกอย่างถูกต้องและสมบูรณ์
6. ทำให้เด็กมีความสนใจและต้องการเรียนในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การอ่าน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะการแก้ปัญหา ความซาบซึ้งในคุณค่า จินตนาการและทัศนคติ
7. เป็นการสร้างแรงจูงใจและเร้าความสนใจ
8. ช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จากรูปธรรมสู่นามธรรม

จากแนวความคิดดังกล่าวแล้ว สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักสำคัญในการเลือกสื่อการเรียนการสอน

ลัดดา สุขปรีดี (2522) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกสื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. เลือกสื่อและประสบการณ์ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน
2. เลือกสื่อและประสบการณ์ที่สอดคล้องกับลักษณะการตอบสนอง และพฤติกรรมขั้นสุดท้ายของผู้เรียนที่คาดหวังจะเกิดขึ้น
3. เลือกสื่อและประสบการณ์ในการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับความสามารถและประสบการณ์เดิมของแต่ละคน
4. เลือกสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่พอจะหาได้

อบรม สินภิบาล (2524) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกสื่อการเรียนไว้ดังนี้

1. ต้องเหมาะสมกับระดับชั้นและวัยของเด็ก
2. ต้องตรงกับจุดมุ่งหมายของบทเรียนและจุดมุ่งหมายของครูที่สอนบทเรียนนั้นๆ
3. จะต้องถูกต้องและตรงกับความเป็นจริง
4. อยู่ในสภาพดีและใช้งานได้ดี
5. ต้องตรงกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน
6. ควรเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่พอจะหาได้ในราคาย่อมเยา ไม่แพงจนเกินไป
7. ในบทเรียนหนึ่ง ๆ ไม่ควรใช้สื่อการเรียนการสอนมากเกินไป ควรใช้แต่เพียงเท่าที่

จำเป็น

กรมวิชาการ (2521) ได้กำหนดแนวทางในการเลือกสื่อการเรียนไว้ดังนี้

1. คำนึงถึงสื่อการเรียนที่จะนำไปใช้นั้น ให้ข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง
2. คำนึงถึงคุณค่าในการเรียนรู้
3. เหมาะสมกับอายุ สติปัญญา และประสบการณ์ของผู้เรียน
4. ตระหนักถึงผู้ใช้ที่อยู่เสมอ เพราะผู้ใช้ควรได้ประโยชน์มากกว่า
5. ศึกษาคู่มือประกอบการสอน
6. สื่อการเรียนนั้นช่วยสร้างปัญหาหรือแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่
7. สื่อการเรียนที่นำมาใช้ส่งเสริมให้เกิดความคิดวิพากษ์วิจารณ์ และก่อให้เกิด

กิจกรรมร่วมกันในการเรียนการสอน

8. รู้จักวิธีการเก็บรักษาสื่อการเรียนต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดีและใช้ได้นาน

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว สรุปได้ว่า การเลือกสื่อการเรียนการสอนควรมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. เหมาะสมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหา
2. เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
3. เร้าและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน
4. ไม่แพงเกินไป
5. ได้ประโยชน์คุ้มค่า

ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

ลัดดา สุขปรีดี (2522) ได้จำแนกสื่อการเรียนการสอนออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. สื่อประเภทวัสดุ ได้แก่ สื่อเล็กที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพ เสียงและอักษรในรูปแบบต่าง ๆ ที่ผู้เรียนสามารถใช้เป็นแหล่งหาประสบการณ์หรือศึกษาได้อย่างแท้จริงและกว้างขวางแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1.1 วัสดุที่เสนอความรู้ได้จากตัวมันเอง ได้แก่ หนังสือเรียนหรือตำรา ของจริง หุ่นจำลอง รูปภาพ แผ่นภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ เป็นต้น

1.2 วัสดุที่ต้องอาศัยสื่อประเภทเครื่องกลไก เป็นตัวนำเสนอความรู้ ได้แก่ ฟิล์ม ภาพยนตร์ แผ่นสไลด์ ฟิล์มสตริป เส้นเทปบันทึกเสียง รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ รายการสอนที่ใช้กับเครื่องช่วยสอน เป็นต้น

2. สื่อประเภทเครื่องมือหรือสื่อทัศนูปกรณ์ ได้แก่ สื่อใหญ่ที่เป็นตัวกลางหรือทางผ่านของความรู้ที่จะถ่ายทอดไปยังครูและนักเรียน สื่อประเภทนี้ตัวของมันเองแล้วแทบจะไม่มีประโยชน์ต่อการสื่อความหมายเลย ถ้าไม่มีความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาบื่อนผ่านเครื่องกลไกเหล่านี้ ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยสื่อประเภทวัสดุ สื่อการเรียนการสอนประเภทนี้ได้แก่ เครื่องฉาย ภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นเสียง เครื่องบันทึกเสียง เครื่องรับวิทยุ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องฉายภาพนิ่ง เป็นต้น

3. สื่อประเภทเทคนิคหรือวิธีการต่าง ๆ เทคนิคหรือวิธีการ ได้แก่ ประสบการณ์ต่างๆ เช่น การสาธิต การแสดงบทบาท การแสดงละคร และหุ่น เป็นต้น

ประเภทของสื่อการเรียนการสอนสำหรับวิชาชีพ

สุทธิ ประจักษ์ศักดิ์ (2524) ได้เสนอประเภทของสื่อการเรียนสำหรับวิชาการทำงานและอาชีพไว้ดังนี้

1. การเยี่ยมชมโรงงาน
2. เทปบันทึกเสียง
3. ของจริงและของตัวอย่าง
4. หุ่นจำลอง
5. แผนภูมิแสดงกระบวนการทำงาน
6. แผ่นป้ายต่าง ๆ
7. วัสดุได้เปล่าและวัสดุราคาถูก ได้แก่ วัสดุจากท้องถิ่น วัสดุจากหนังสือ เอกสาร
8. โทรทัศน์เพื่อการศึกษา
9. ภาพยนตร์
10. फिल्मสตริป
11. สไลด์
12. เครื่องฉายข้ามศีรษะ
13. ภาพนิ่ง
14. เครื่องฉายภาพทึบแสง

กล้า สมตระกูล (2518) ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ที่ค่อนข้างจะเป็นปัญหาใหญ่คือ เรื่องวัสดุ อุปกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี ซึ่งนักเรียนมักจะต้องหาวัสดุฝึกมาเอง มีการขาดแคลนวัสดุฝึกและขาดอุปกรณ์การ

สอนทำให้ผลการฝึกอบรมไม่เป็นตามที่คาดหมาย นอกจากนี้จากการศึกษาปัญหาและความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่ตามหลักสูตรวิชาชีพพระยาศรี ในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด เขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า สมรรถภาพประสิทธิภาพในการปฏิบัติของเครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์ จัดอยู่ในเกณฑ์ปานกลางค่อนข้างต่ำ และมีปริมาณไม่เป็นสัดส่วนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน (พจน์ และ ชูศรี ราศรีรัตน, 2526)

ลัดดา สุขปรีดี (2522) ได้กล่าวถึงคุณค่าบางประการที่ได้จากการใช้สื่อการเรียนการสอน มีดังนี้

1. สื่อการเรียนการสอนสามารถเอาชนะข้อจำกัดเรื่องความแตกต่างกันของประสบการณ์ดั้งเดิมของผู้เรียน คือเมื่อใช้สื่อการเรียนการสอนแล้วจะช่วยให้เด็กซึ่งมีประสบการณ์เดิมต่างกันเข้าใจได้ใกล้เคียงกัน
2. ขจัดปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสถานที่ ประสบการณ์ตรงบางอย่าง หรือเรียนรู้
3. ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงจากสิ่งแวดล้อมและสังคม
4. สื่อการเรียนการสอนทำให้เด็กมีความคิดรวบยอดเป็นอย่างเดียวกัน
5. ทำให้เด็กมีมโนภาพเริ่มแรกอย่างถูกต้องและสมบูรณ์
6. ทำให้เด็กมีความสนใจและต้องการเรียนในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การอ่าน ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะการแก้ปัญหา ความซาบซึ้งในคุณค่า จินตนาการและทัศนคติ
7. เป็นการสร้างแรงจูงใจและเร้าความสนใจ
8. ช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จากรูปธรรมสู่นามธรรม

ประโยชน์ของการใช้สื่อการเรียนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2503) ได้เสนอแนะหลักในการเลือกสื่อการสอนไว้ดังนี้

1. ง่ายและสะดวกต่อนำไปใช้
2. สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการ ประสบการณ์ และระดับชั้นของนักเรียน
3. เหมาะสมกับเรื่องที่สอน และทันต่อเหตุการณ์
4. ช่วยเสริมทักษะและความเข้าใจในเรื่องที่เรียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย
5. เนื้อหาถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริง และคุ้มกับเวลาที่ใช้

ด้วยเหตุนี้ในการจัดการเรียนการสอนที่มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางด้านวิชาชีพ จำเป็นที่จะต้องมามีเครื่องมือและอุปกรณ์การเรียนที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพในการใช้งาน และต้องมีมากให้เพียงพอกับสัดส่วนของผู้เรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านทักษะเร็วขึ้น

อาจสรุปได้ว่า สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญมากอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน การที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนต้องมีความสามารถในการใช้สื่อการสอนได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนการสอนวิชาชีพที่มุ่งให้เกิดประสิทธิภาพแก่ผู้เรียนนั้น เครื่องมือและอุปกรณ์การสอนนับเป็นสิ่งจำเป็น และมีความสำคัญที่จะส่งผลให้การเรียนการสอนเป็นไปตามวัตถุประสงค์

- การวัดและการประเมินผลการเรียน

การวัดและการประเมินผล เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนการสอน ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสอน เพราะทุกครั้งที่ครูสอนเรื่องอะไรไป จำเป็นต้องวัดและประเมินผลเสมอเพื่อได้ทราบว่าผลที่เกิดขึ้นได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่เพียงใด

กู๊ด (Cater V. Good, 1973) ได้ให้ความหมายของการวัดผลไว้ว่า

1. เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึง การศึกษาค้นคว้าโดยทั่วไปและการทดสอบการทำมาตราส่วนประมาณค่า และการตีค่ากระบวนการที่วัดได้ และการที่บุคคลได้รับผลของกระบวนการที่วัดได้ และการที่บุคคลได้รับผลของกระบวนการทางการศึกษานั้น ๆ รวมทั้งทฤษฎีของข้อทดสอบและการสร้างมาตราส่วนประมาณค่า การทำให้มีเหตุผลใช้ได้ การทำให้เป็นมาตรฐาน การแปลความหมาย ผลของการทดสอบ การประเมินผลทั้งที่เป็นปรนัยและอัตนัย และการใช้วิธีการทางสถิติเพื่อแปลความหมายผลจากการวัด

2. ผลขั้นสุดท้ายที่ได้จากการนำเอาปริมาณการวัดไปใช้กับกระบวนการทำงานทางการศึกษาหรือใช้กับบุคคลที่ถูกวัด

อธิพร ศรียมก (2522) ได้ให้ความหมายของการวัดผลการศึกษา หมายถึง กระบวนการในการกำหนด จำนวน ตัวเลข ปริมาณ อันดับ ข้อมูล และลักษณะให้กับวัตถุสิ่งของ และบุคคล ตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ ซึ่งต้องอาศัยเครื่องมือในการวัด และสิ่งที่วัดก็คือ คุณสมบัติหรือลักษณะของสิ่งนั้น ๆ

สรุปการวัดผลการศึกษา คือกระบวนการที่ได้ซึ่งปริมาณจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีความหมายแทนสมรรถภาพของสิ่งที่ถูกวัดมีอยู่

อชิพร ศรียมก (2523) ให้ความหมายของการประเมินผลการศึกษาว่า หมายถึง กระบวนการในการตัดสินตีราคา หรือสรุป เพื่อพิจารณาความเหมาะสมหรือหาคุณค่าของคุณลักษณะพฤติกรรมและสิ่งของว่าดีเพียงใด โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดที่ได้จากการวัดผลเป็นหลัก

กู๊ด (Good, 1973) ให้ความหมายว่า ประเมินผล หมายถึง กระบวนการทำให้เกิดความมั่นใจหรือการตัดสินคุณค่า หรือปริมาณของบางสิ่งบางอย่างโดยตีค่าด้วยความระมัดระวัง

สรุปการประเมินผลการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ครูนำเอาข้อมูลที่ได้จากการวัดไปใช้ในการวินิจฉัย ตีราคา กำหนดคุณค่า และชี้ขาดเป็นผลสรุปว่ามีคุณภาพสูงหรือต่ำ

ปรีชา ขาติมาลากร (2524) ได้เสนอแนวทางเกี่ยวกับการวัดผลวิชาชีพไว้ดังนี้คือ

1. วิเคราะห์หาตัวชี้เพื่อให้ทราบว่าต้องการวัดผลทางด้านใดบ้าง โดยนำจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ตัวชี้ที่ถูกต้อง
2. วิเคราะห์ตัวชี้แต่ละตัวออกเป็นข้อย่อย ๆ เพื่อสะดวกในการวัดแต่ละข้อย่อย
3. การกำหนดแนวทางในการวัดผลในแต่ละตัวชี้หรือแต่ละข้อย่อย ซึ่งมีแนวทางในการวัดผลได้ดังนี้

3.1 ทักษะพื้นฐานในงานอาชีพ มีแนวทางในการวัดผลดังนี้

- 1) วัดคุณภาพของงานกำหนด ที่กำหนดให้นักเรียนทำโดยควรจะต้องตลอดขั้นตอนของการทำงานนั้น ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นทำสำเร็จ
- 2) วัดโดยการสอบภาคปฏิบัติ ซึ่งควรจะต้องสอบหลาย ๆ ครั้งเพื่อความเที่ยงตรงในการวัด

3.2 การวางแผนงานในการทำงานมีแนวทางวัดผลดังนี้

- 1) สร้างตารางการวัดและให้คะแนนโดยการสังเกตของครู
- 2) วัดผลจากโครงการหรือแผนการทำงานของนักเรียน

3.3 ความรู้เทคนิค และความรู้สัมพันธ์ มีแนววัดผลดังนี้

- 1) สอบสัมภาษณ์
- 2) การเข้าเรียน
- 3) การสอบย่อยตลอดภาคเรียน
- 4) สอบปลายภาค

3.4 นิสัยในการทำงาน วัดโดยการสร้างตารางและการวัดผล และให้คะแนนจากการสังเกตของครู

3.5 เจตคติที่ดีต่อการทำงาน มีแนวทางในการวัดดังนี้

- 1) สร้างตารางวัดผล และวัดโดยการให้คะแนนจากการสังเกตของครู
- 2) ให้คะแนนจากการค้นคว้า หรือรายงานเกี่ยวกับงานที่ทำ

อนันต์ ศรีโสภา (2524) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวัดและการประเมินผลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ประโยชน์ต่อครูผู้สอน
2. ประโยชน์ต่อผู้เรียน
3. ประโยชน์ต่อการแนะแนว
4. ประโยชน์ต่อการบริการงาน
5. ประโยชน์ต่อการวิจัย

สรุปแล้วการวัดและการประเมินผลเป็นวิธีการหนึ่งที่ครูนำมาใช้ตัดสินว่า ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด ซึ่งมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน จึงถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญของครูที่จะต้องศึกษาเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างดี ก่อนที่จะนำมาใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาและผู้เรียน โดยให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนเป็นสำคัญ

- สถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน

การเรียนการสอนวิชาชีพจำเป็นจะต้องมีสถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงานเฉพาะสาขา เพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดสำหรับการเรียนการสอนทางวิชาชีพนั้น ๆ ดังนี้

กรมวิชาการ (2522) ได้ให้ความหมายสถานฝึกงานอาชีพนั้น หมายถึง แหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ โดยแต่ละอย่างมีความหมายดังนี้

1. แหล่งวิทยาการ ได้แก่ การฝึกอาชีพที่โรงเรียนและวิทยาลัยที่สอนวิชาอาชีพสาขาต่าง ๆ ศูนย์ฝึกอาชีพทั้งของหน่วยราชการและธุรกิจเอกชน
2. สถานประกอบการ ได้แก่ การฝึกอาชีพที่บริษัท ห้างร้าน โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ ที่เขายอมรับนักเรียนไปฝึกหัดงานอาชีพต่าง ๆ
3. สถานประกอบอาชีพอิสระ ได้แก่ การฝึกหัดอาชีพที่บ้านผู้ปกครองนักเรียนเอง หรือสถานประกอบอาชีพอิสระอื่น ๆ ที่ทำกันเป็นพื้นบ้าน หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทอผ้าไหมในจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การทำร่ม การทำเครื่องเงินหรือทองคำพื้นเมืองในจังหวัดทางภาคเหนือ เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังมี
4. การทำแผนการเรียนที่บ้าน ภายใต้การนิเทศของครู

สุทธิ ประจงศักดิ์ (2524) ได้ให้ความหมายของโรงฝึกงานว่า โรงฝึกงานเป็นสถานที่ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติงานเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ มีกิจนิสัยที่ดีในการปฏิบัติงาน หน้าที่ของครูผู้สอนที่สำคัญคือ การจัดโรงฝึกงานให้มีความพร้อมที่ผู้เรียนจะเข้าไปใช้ได้ทันที และต้องพยายามสร้างความเข้าใจร่วมกันในตัวผู้เรียนว่า โรงฝึกงานนั้นเป็นส่วนของการฝึกปฏิบัติที่ผู้เรียนจะต้องออกไปพบในชีวิตจริง ๆ ของการทำงาน ความรับผิดชอบส่วนตัวและต่อส่วนรวมจึงควรได้รับการฝึกและเน้นเป็นพิเศษ มิใช่มุ่งฝึกเพื่อให้มีผลงานที่ติดงามเท่านั้น

วัลลีย์ เปรมัชเชียร (2538) ได้จัดแบ่งลักษณะของสถานที่ที่ใช้สอนและโรงฝึกงานออกเป็น 8 ลักษณะ คือ

1. ห้องเรียน เป็นห้องเรียนทั่ว ๆ ไปที่ใช้ในการสอนวิชาที่เป็นภาคทฤษฎี เช่น วิชาสามัญและสัมพันธ์ วิชาทฤษฎีช่าง
2. ห้องเขียนแบบ เป็นห้องเฉพาะใช้ในการเรียนการสอนเขียนแบบ ซึ่งจะต้องมีครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการเขียนแบบ คือ โต๊ะ และเครื่องมือสำหรับเขียนแบบ
3. ห้องปฏิบัติการ เป็นห้องที่ใช้สำหรับการเรียนหรือทดลองเฉพาะอย่าง เช่น ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องทดลองหรือทดสอบดิน
4. โรงฝึกงาน แยกเป็นโรงฝึกงานของแผนกวิชา หรือสาขาวิชา
5. การฝึกภาคสนาม เช่น การเรียนการสอนวิชาสำรวจภาคปฏิบัติ หรือการออกไปทำการเดินสายไฟตามอาคารอื่น ๆ ทั่วไป
6. การฝึกงานตามสถานประกอบการทั้งของรัฐและเอกชน เป็นการส่งนักศึกษาออกไปฝึกงานการเดินทางไปตามสถานประกอบการอื่น ๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ

- ประเภทของโรงฝึกงาน

วิลเบอร์และเพนเดอร์ (Wilber and Pendered, 1973) ได้จัดแบ่งโรงฝึกงานออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. โรงฝึกงานเฉพาะอย่าง
2. โรงฝึกงานรวม
3. โรงฝึกงานสาขาวิชาข้างเดียวกัน

กรมวิชาการ (2521) ได้แบ่งสถานที่ที่ใช้จัดเป็นที่สอนและที่ฝึกงานออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. โรงเรียนที่มีโรงงานหรือสถานที่ฝึกงานของตนเอง เช่น โรงเรียนมัธยมแบบประสม มีโรงฝึกงานช่างโลหะ และมีครูประจำวิชาอาชีพนั้นอยู่แล้ว ครูประจำวิชาอาชีพนี้หากโรงเรียนยังขาดอยู่และมีอาสาสมัครหรือมีเงินค่าสมนาคุณก็อาจจะหาวิทยากรหรือจ้างครูพิเศษมาช่วยสอนได้
2. โรงเรียนที่มีครูอาชีพอยู่ เช่น ครูอาชีพเกษตรกรรม (เลี้ยงโคนม, เลี้ยงหมู, เลี้ยงไก่ ฯลฯ) ครูอาชีพช่างทอผ้า ครูอาชีพช่างปั้นดินเผา แต่โรงเรียนมิได้จัดสถานที่สำหรับฝึกหัดงานในโรงเรียนให้ อันเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น ขาดงบประมาณ ครูอาชีพนั้ก็สอนวิชาอาชีพภาคทฤษฎีให้แล้วจึงให้นักเรียนไปฝึกหัดงานที่บ้านผู้ปกครองซึ่งมีการทำงานอาชีพนั้อยู่แล้ว แม้ผู้ปกครองจะไม่รู้ภาคทฤษฎีก็สอนนักเรียนเพียงภาคปฏิบัติส่วนภาคทฤษฎีเป็นหน้าที่ของครู
3. โรงเรียนไม่มีครูอาชีพ ไม่มีโรงฝึกงานก็ใช้แหล่งวิทยากร อันได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนสารพัดช่าง โรงเรียนสอนอาชีพของเอกชน ศูนย์ฝึกอาชีพของหน่วยราชการต่าง ๆ ซึ่งมีการสอนวิชาอาชีพอยู่แล้วเป็นประจำ ส่วนการที่นักเรียนจะไปฝึกงานได้ก็คน ฝึกในเรื่องอะไรบ้างก็แล้วแต่จะตกลงกัน โดยปกติเมื่อผ่านการฝึกงานประมาณ 300 ชั่วโมงนักเรียนก็จะได้หน่วยการเรียน
4. โรงเรียนไม่มีครูอาชีพ ไม่มีโรงฝึกงาน อาจจะอาศัยสถานประกอบอาชีพ สำหรับให้นักเรียนไปฝึกงานนั้น เช่น มีโรงงานทอผ้า โรงหล่อ โรงกลึง ร้านค้าและฟาร์มเลี้ยงไก่อยู่ใกล้โรงเรียน ซึ่งโรงเรียนจะสำรวจแล้วประกาศให้นักเรียนทราบ สถานประกอบอาชีวดังกล่าวจะมีลูกจ้างจำนวนมากพอ และมีลักษณะงานทางวิชาเพียงพอที่จะให้นักเรียนฝึกหัดได้ ส่วนการที่จะฝึกในเรื่องใดบ้างนั้นจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
5. โรงเรียนไม่มีครูอาชีพไม่มีโรงฝึกงานแต่อาจจัดโปรแกรมอาชีพได้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้โดยการใช้ สถานประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งเป็นของบิดามารดาผู้ปกครองของนักเรียนซึ่งต้องมีปริมาณงานอาชีพพอเพียง จึงจะมีลักษณะเป็นวิชาการ เช่น เลี้ยงไก่ 1000-5000 ตัว การเลี้ยง

สัตว์ที่มีปริมาณมากนั้นจะมีปัญหาทางด้านโรคสัตว์ และอาหารสัตว์ที่จะต้องศึกษาอยู่มาก ถ้าขาดหลักวิชาการแล้วสัตว์จะตายหรือประสบการขาดทุน อาชีพบางอย่างไม่มีปริมาณงานมาก แต่ก็ป็นงานอาชีพที่อาจฝึกหัดได้ เช่น ช่างทอง ช่างเงิน ช่างแกะสลัก ฯลฯ การฝึกงานในลักษณะนี้เป็นการฝึกหัดจากอุตสาหกรรมในครัวเรือนอาจเรียกได้ว่าเป็นกิจกรรมในครัวเรือนของนักเรียน

หวน พันธุพันธ์ (2508) ได้แบ่งโรงฝึกงานออกเป็น 2 แบบ คือ

1. โรงฝึกงานรวม หรือโรงฝึกงานทั่วไป ในโรงฝึกงานแบบนี้เป็นแบบที่จัดสอนรวมงานหลาย ๆ แขนงในโรงฝึกงานเดียวกัน เช่น งานไม้ งานโลหะ งานศิลปะหัตถกรรม งานไฟฟ้า งานพิมพ์ งานเขียนแบบ ซึ่งเป็นลักษณะกว้างมากกว่าการเรียนการสอนให้ลึกลงไปในงานแขนงใดแขนงหนึ่ง

2. โรงฝึกงานเฉพาะทั่วไป การจัดโรงฝึกงานแบบนี้เป็นการจัดการสอนวิชาช่างหมวดใหญ่ ๆ โดยแยกเป็นช่างหมวดย่อย ๆ ในโรงงานเดียวกันหรือทำงานที่คล้ายคลึงกัน ใกล้เคียงกัน ใช้เครื่องมือร่วมกันได้ เช่น โรงฝึกงานช่างโลหะ ก็มีงานทำโลหะ การบัดกรี การเชื่อม การกลึง การหล่อ และการตีเหล็ก เป็นต้น

องค์ประกอบของโรงฝึกงาน

สมาน บุญสัน (2528) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของโรงฝึกงานที่ดี ไว้ว่า

1. ลักษณะและรูปแบบของตัวอาคาร
2. ความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
3. การจัดพื้นที่ใช้สอยภายในโรงฝึกงาน ต้องจัดพื้นที่ให้เหมาะสมและมีพื้นที่ให้เพียงพอสำหรับหน่วยงานต่าง ๆ

4. สภาพทางกายภาพ เหมาะสมกับผู้เรียนสภาพทางกายภาพนี้ ได้แก่ อุณหภูมิ อากาศหมุนเวียน แสงสว่าง น้ำดื่ม และน้ำใช้

5. พื้นที่ของโรงงานเหมาะสมกับสภาพงาน

- เกณฑ์การคัดเลือกสถานที่ฝึกงานอาชีพ

กรมวิชาการ (2525) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกสถานฝึกงานอาชีพ ไว้ว่า

1. เป็นสถานฝึกงานอาชีพที่อยู่ในท้องถิ่นและไม่ไกลจากโรงเรียนจนเกินไป
2. เจ้าของยินยอมให้นักเรียนเข้าไปศึกษาและฝึกงานอาชีพได้

3. การจัดเนื้อที่ใช้สอยภายในโรงฝึกงาน ต้องจัดให้เหมาะสมและมีเนื้อที่ให้เพียงพอสำหรับหน่วยงาน ต่าง ๆ

4. สภาพทางกายภาพ เหมาะสมกับผู้เรียน สภาพทางกายภาพนี้ได้แก่ อุณหภูมิ และอากาศหมุนเวียน แสงสว่างน้ำดื่ม และน้ำใช้ เป็นต้น

5. พื้นของโรงงานเหมาะสมกับสภาพงาน

การเรียนการสอนวิชาชีพประกอบด้วยกิจกรรมหลายอย่างในเวลาเดียวกัน สภาพของโรงฝึกงานโดยทั่วไปจึงไม่เอื้ออำนวยให้นักเรียนทุกคนสามารถปฏิบัติกิจกรรมที่เหมือนกันได้ เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างได้ผล และให้นักเรียนทุกคนมีกิจกรรมภายในโรงฝึกงานเท่ากัน การจัดระบบการปฏิบัติงานในโรงฝึกงานจึงถูกนำมาใช้ ซิลวิอุส และ เอสเทล (Silvius & Estel, 1971) ได้แบ่งประเภทการปฏิบัติงานในโรงฝึกงานออกเป็น 3 ระบบ คือ

1. การจัดระบบหมุนเวียนเป็นกลุ่ม การจัดระบบนี้กระทำโดยการจัดนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ๆ และให้จำนวนกลุ่มเท่ากับกิจกรรมหลักในรายวิชานั้น ๆ ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานคิดคำนวณจากระยะเวลาที่กำหนดตามภาคเรียน โดยทั่วไปมักแบ่งเวลาเป็นสัปดาห์ ข้อดีของการจัดระบบการฝึกงานแบบนี้ก็คือ เหมาะสำหรับโรงฝึกงานที่มีสภาพจำกัด ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติงานเท่าเทียมกันและมีประสบการณ์ในการทำงานที่เหมือนกัน ข้อจำกัดก็คือ การสาธิตการสอนต้องเริ่มก่อนการปฏิบัติงาน นักเรียนบางคนอาจลืมในสิ่งที่ครูสาธิต ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามความมุ่งหมาย ช่วงเวลาที่กำหนดนักเรียนอาจจะทำงานได้ไม่ทันเวลา ทำให้เกิดความกังวล ในกรณีที่นักเรียนบางคน นักเรียนขาดโอกาสที่จะทำงานในสิ่งที่ต้องการเพราะต้องทำตามสิ่งที่ครูกำหนดไว้ และนักเรียนที่เรียนได้เร็วจะต้องเสียเวลารอคอยในการปฏิบัติงานใหม่

2. การจัดระบบหมุนเวียนรายบุคคล การจัดแบบนี้เหมาะสำหรับโรงฝึกงานที่มีเครื่องมือมากพอสมควร จำนวนนักเรียนไม่ควรเกิน 33 คน นักเรียนที่ได้เรียนระบบนี้มีโอกาสในการใช้เครื่องมือ การทำงานหน้าที่ต่าง ๆ กว้างขวางการใช้ประโยชน์จากโรงฝึกงานก็มีมากที่สุด การเปลี่ยนงานทุกสัปดาห์ทำให้การใช้แบบพิมพ์เพื่อการสอนมีความจำเป็นยิ่งขึ้น ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องเตรียมแบบพิมพ์การสอนอย่างดี จึงทำให้นักเรียนที่เรียนช้าบางคนไม่ต้องพวงกับงานมากเกินไป ดังนั้นการจัดระบบการสอนแบบหมุนเวียนเป็นรายบุคคลจึงเหมาะสำหรับงานพื้นบ้านทั่วไป ที่นักเรียนไม่ต้องใช้ความรู้ในการวางแผนหรือสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ

3. การจัดระบบความก้าวหน้าของแต่ละบุคคล การจัดแบบนี้เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนไม่หยุดนิ่งอยู่กับงานใดงานหนึ่งโดยเฉพาะตลอดภาคเรียนครูอาจกำหนดกิจกรรมไว้ 2 ประเภท คือ กิจกรรมบังคับที่ทุกคนต้องปฏิบัติและกิจกรรมเลือก ข้อดีของการจัดแบบนี้ก็คือ

นักเรียนทุกคนมีโอกาสทำงานตามความสามารถไม่จำกัดในเรื่องของเวลา เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานครบสมบูรณ์ตามที่กำหนดไว้ นักเรียนมีโอกาสได้รับคำแนะนำและเอาใจใส่จากครูมากยิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานตามความสามารถและความสนใจ และการบริหารจัดการทำงานของครูจำเป็นเฉพาะรายที่ต้องการเท่านั้น จึงไม่ต้องเสียเวลาในการหาสิ่งที่ไม่จำเป็น

- ความปลอดภัยในโรงฝึกงาน

การเรียนการสอนวิชาชีพนั้นผู้สอนและผู้เรียนต้องทำงานอยู่กับเครื่องจักรเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนสารเคมีที่มีพิษบางอย่างมากมายตลอดเวลา จึงมีเป็นบางครั้งที่เกิดอุบัติเหตุจนทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือพิการหรือถึงแก่ชีวิต บางครั้งสารเคมีที่รับเข้าไปก็ค่อยสะสมตัวกันขึ้นจนเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมาก สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานแห่งชาติ (2522) ได้กำหนดหลักแห่งความปลอดภัยในการปฏิบัติงานในโรงงานไว้ดังนี้

1. ยอมรับและปฏิบัติงานตามกฎระเบียบความปลอดภัยของโรงงานโดยเคร่งครัด
2. ทำงานตามลำดับขั้นตอน หากทำไม่ได้ หรือไม่รู้ให้สอบถามจากครูผู้สอนทันที
3. ใช้เครื่องให้ถูกวิธี ถูกขนาด และถูกกับงาน
4. แต่งกายให้ถูกต้องตามระเบียบของโรงฝึกงาน และใช้เครื่องมือป้องกันอันตรายทุกครั้ง
5. หลีกเลี่ยงการใช้เครื่องมือ เครื่องจักร หรืออุปกรณ์ที่ชำรุด หรืออยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสมกับการใช้งาน
6. การใช้ การบำรุงรักษา ปรับแต่ง หรือซ่อมอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรที่ใช้ จะกระทำได้ที่ต่อเมื่ออยู่ในอำนาจหน้าที่เท่านั้น ถ้าไม่อยู่ในหน้าที่ต้องรายงาน

จากการศึกษาสภาพการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยาศรีสุทโธป ได้ว่า ในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการทางด้านการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยาศรีสุทโธป นั้น จะต้องเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่อไปนี้คือ

1. หลักสูตร ในการจัดการศึกษาวิชาชีพ หลักสูตรที่ดีจะต้องมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และสนองความต้องการของตลาดแรงงาน ดังนี้

สุวิทย์ ซื่อตรง (2528) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของหลักสูตรไว้ว่า

- 1) จะต้องสนองความต้องการของผู้เรียน
- 2) จะต้องสนองความต้องการสังคม
- 3) จะต้องมีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น
- 4) สามารถพัฒนาผู้เรียนทุกด้าน
- 5) มีความสะดวกต่อการนำไปใช้

2. กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นวิธีการที่ผู้สอนใช้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และทักษะสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ด้วยเหตุนี้ในการจัดการเรียนการสอนจะต้องคำนึงถึงวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาวิชาที่สอนนั้นด้วย จึงจะทำให้การเรียนการสอนนั้นบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังที่

สุทธิ ประสงค์ (2524) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพ ไว้ว่า จะต้องเป็นการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีการปฏิบัติงานและฝึกทักษะให้มาก เพื่อให้เกิดความชำนาญในแต่สาขาวิชาชีพของผู้เรียน

3. ครูผู้สอน นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมาย ด้วยเหตุนี้ในการคัดเลือกบุคคลที่จะมาทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนที่ตั้นนั้น จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ ด้วย เช่น มีประสบการณ์มีความเชี่ยวชาญ และเอาใจใส่ต่อผู้เรียน นอกเหนือจากเป็นผู้ที่มีความรู้แต่เพียงอย่างเดียว ดังที่

ประภาศรี สุฉันทบุตร (2522) ได้กล่าวถึงความสำคัญของครูผู้สอนวิชาชีพไว้ว่าครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการจัดการเรียนการสอน คุณลักษณะของครูจะส่งเสริมการเรียนรู้ให้เป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

4. สื่อการเรียนการสอน ในการเรียนการสอนวิชาชีพ สื่อการสอนนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้แล้วยังช่วยให้ผู้เรียนเรียนได้ดี และรวดเร็วขึ้น และที่สำคัญเป็นการให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง จากการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนวิชาชีพ ดังที่

ลัดดา คุปป์ริติ (2522) ได้กล่าวถึง สื่อการเรียน ไว้ว่า เป็นตัวกลางที่ใช้ในขบวนการเรียนการสอนเพื่อทำให้ครูและผู้เรียนเข้าใจในสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกันได้โดยตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน

5. การวัดและประเมินผล การวัดและการประเมินผลมีขึ้นก็เพื่อจะได้ทราบข้อบกพร่องในการเรียนการสอนว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่ สิ่งใดสมควรที่จะแก้ไขและปรับปรุง เพื่อให้การเรียนการสอนวิชาชีพได้ผลจริง ๆ ซึ่งในการวัดและประเมินผลการเรียนวิชาชีพโดยทั่วไปจะเน้นด้านการฝึกทักษะและปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีการทางด้าน การวัดและประเมินผลเกี่ยวกับการฝึกงานหรือปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ดังที่

สุทิน บุญยวงค์ (2538) ได้กล่าวถึง การวัด และประเมินผลการเรียนการสอนไว้ว่า เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนการสอน ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสอน ทุกครั้งที่ครูสอนจบแล้ว จะต้องทำการวัดและประเมินผลในการสอนว่าได้ผลเป็นไปตามจุดประสงค์ที่วางไว้หรือไม่

6. สถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน สถานที่หรือโรงฝึกงานนับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้การเรียนการสอนวิชาชีพบรรลุผลเช่นเดียวกับองค์ประกอบอื่น ๆ ที่กล่าวมา ด้วยเหตุนี้ในการจัดการสถานที่หรือโรงฝึกงานจึงควรจัดให้มีความใกล้เคียงกับมาตรฐานให้มากที่สุด เป็นการเตรียมบุคคลให้มีความสามารถเหมาะสมกับงาน เพื่อจะได้ออกไปทำงานให้เข้ากับสภาพของการทำงานทั้งทางร่างกายและจิตใจ โรงฝึกงานจึงต้องมีสภาพดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยอากาศปลอดโปร่ง ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในการทำงานให้กับผู้เรียน

องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านนี้ จัดว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยชี้ให้เห็นว่าในการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยศันของวิทยาลัยสารพัดช่าง กรุงเทพมหานคร มีสภาพเป็นเช่นไร มีปัญหาและความต้องการอย่างไรบ้าง จึงจำเป็นต้องนำองค์ประกอบเหล่านี้มาเป็นกรอบในการศึกษาเพื่อที่จะได้หาแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

ตอนที่ 3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับวิทยาลัยสารพัดช่าง

3.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

อุ้นดา นพคุณ (2523) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไว้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชน ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้กิจกรรมดังกล่าวที่จัดแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ค่านิยมที่ดีกิจกรรมทางการ

ศึกษาที่เรียกว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องจัดขึ้นในเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียน และปัญหาชุมชน

เกียรตินาคาร อมาตยกุล (2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้

การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นได้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียนโดยไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนา คนให้รู้จักคิด รู้จักตัดสินใจ รู้จักเรียนรู้ ตัวเองสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีอิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อทุกคนในสังคม

สุนทร สุนันทชัย (2529) ได้ให้คำจำกัดความการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้

การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่จัดนอกระบบโรงเรียนไม่เน้นหนักในระเบียบแบบแผน มีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า มุ่งสนองวัตถุประสงค์โดยเฉพาะเจาะจง มากกว่าการศึกษาในโรงเรียนดังเช่น การฝึกอาชีพระยะสั้น การฝึกอบรมวิชาต่าง ๆ ระยะสั้น การเผยแพร่ด้วยสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน ฯลฯ ลักษณะของการศึกษานอกโรงเรียนที่สำคัญก็คือ ไม่เป็นการบังคับผู้เรียนมาเรียนด้วยความสมัครใจของเขาเอง ไม่เคร่งครัดในระเบียบแบบแผน มีลักษณะยืดหยุ่นได้มาก และจัดโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง ไม่กว้างขวางจนเกินไป ดังนั้นจึงมักจะจัดได้ในช่วงสั้น ๆ ไม่จำกัดโดยสถานที่จะใช้สถานที่ใด เพื่อให้การศึกษาก็ได้ ไม่จำกัดโดยเวลาจะฝึกอบรมเวลาใดก็ได้ตามแต่ความสะดวกของผู้เรียน ไม่จำกัดโดยอายุผู้เรียนจะมีอายุเท่าไรก็ได้

จากความหมายดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่มีระบบ แต่เป็นระบบที่อยู่นอกเหนือโรงเรียนภาคปกติ เป็นการศึกษาที่มีแบบแผน มีกฎเกณฑ์ มีหลักสูตร มีวัตถุประสงค์แน่นอน มีผู้จัด มีผู้เรียนในวัยต่าง ๆ มีระยะเวลาในการเรียน เป็นต้น กิจกรรมที่จัดขึ้นนั้น จัดนอกระบบโรงเรียนภาคปกติ ในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. เวลา การศึกษานอกโรงเรียนจะจัดนอกเวลาเรียน หรือวันหยุดคือ ยืดหยุ่นตามความเหมาะสม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน ใช้เวลาเรียนสั้นกว่าในโรงเรียนภาคปกติ
2. สถานที่ ไม่มีข้อจำกัด สามารถจัดได้ทุกที่ที่สะดวกต่อผู้เรียน เช่น บ้านผู้เรียน ศาลาวัด ศาลาประชาคม เป็นต้น
3. ผู้เรียน ไม่กำหนดเพศ อายุ เรียนได้ถ้ามีความประสงค์จะเรียน

4. ผู้สอน ไม่มีการกำหนดพื้นความรู้ของผู้สอน ครูจะเป็นใครก็ได้ที่มีความสามารถ ความชำนาญ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้

5. หลักสูตรและการสอน ไม่มีหลักสูตรเดียวตายตัว ต้องยืดหยุ่นตามความเหมาะสม ทั้งในแง่เนื้อหาสาระและวิธีการเรียนการสอน

3.2 ประเภทของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2530) ได้จัดประเภทของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ของหน่วยต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในประเทศออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทที่มีแบบแผน มีหลักสูตรที่กำหนดไว้แน่นอน เป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นให้กับ ประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษา ในระบบโรงเรียนภาคปกติ หลักสูตรประเภทนี้อาจจะเทียบได้กับ การศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติ ผู้ที่ศึกษาจบตามหลักสูตรประเภทนี้มีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียวกับผู้ที่จบตามหลักสูตรปกติของการศึกษาในโรงเรียน ตัวอย่างของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ประเภทนี้ ได้แก่ โรงเรียนผู้ใหญ่สายสามัญ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขึ้นอ่านออกเขียนได้ เป็นต้น

2. ประเภทที่ไม่มีแบบแผน จัดสำหรับบุคคลที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากการ ศึกษาทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนทั้งสองประเภทดังกล่าวข้างต้น โดยอาจได้รับการศึกษาจาก การศึกษาด้วยตนเอง โดยอาศัยสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และหนังสืออื่น ๆ หรือโดยการอภิปราย การสนทนากับเพื่อน ๆ และกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เป็นต้น

3. ประเภทที่มีแบบแผนพอสมควร จัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น บางทีก็จัดเป็นชั้นเรียน บางทีก็จัดเป็นกลุ่มนอกชั้นเรียน หลักสูตรประเภทนี้มักจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของ ประชาชนเพื่อมุ่งสอนประชาชนเฉพาะเรื่อง ตัวอย่างของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประเภทนี้ ได้แก่ โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ การจัดกลุ่มสนใจ เป็นต้น

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับวิทยาลัย สารพัดช่าง

ในการจัดดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายและประชาชน ทั่วไปได้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีนั้น จึงได้มีการจำแนกประเภทของการศึกษานอกระบบ โรงเรียนออกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อสามารถตอบสนองความต้องการ ความสนใจและปัญหาของ ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประเภทหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือ การศึกษาทาง ด้านวิชาชีพระยะสั้น ซึ่งวิทยาลัยสารพัดช่าง กรมอาชีวศึกษา ได้ถือเป็นหน้าที่สำคัญในการให้

บริการการศึกษาทางด้านวิชาชีพระยะสั้นให้กับกลุ่มเป้าหมายและประชาชนทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานครถึง 4 แห่ง โดยเปิดทำการสอนวันละ 3 รอบ คือ รอบเช้าเวลา 9.00-12.00 น. รอบบ่ายเวลา 13.00-16.00 น. และรอบค่ำเวลา 17.00-20.00 น. ตั้งแต่วันจันทร์-ศุกร์ สอนวิชาชีพระยะสั้น 225 ชั่วโมง หรือ 75 วัน และหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น พ.ศ.2533 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีเวลาเรียนหลากหลายต่างไปจากเดิมคือ มีตั้งแต่ 8 ชั่วโมง ไปจนถึง 225 ชั่วโมง เพื่อให้สอดคล้องกับอาชีพและสถานการณ์ปัจจุบันอย่างแท้จริง โดยมีวิชาชีพให้เลือกเรียนถึง 48 วิชาชีพ โดยคิดค่าเล่าเรียนชั่วโมงละ 1 บาท ยกเว้นวิชาคอมพิวเตอร์ ชั่วโมงละ 5 บาท นอกจากนี้แล้วยังมีการสอนวิชาชีพพระดับ ปวช. (เทียบโอน/สะสมหน่วยกิต) เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีพื้นฐานความรู้ตั้งแต่ ม.3 ขึ้นไป ศึกษาต่อ และเมื่อสอบเทียบโอน/สะสมหน่วยกิต จากหลักสูตรระยะสั้นหรือหลักสูตรอื่นใด ได้ครบทุกรายวิชาตามหลักสูตรแล้ว จะมีศักดิ์และสิทธิได้รับวุฒิปับตรวิชาชีพพระดับ ปวช. ได้ ส่วนวิทยาลัยสารพัดช่างที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครมี 4 แห่ง คือวิทยาลัยสารพัดช่างพระนคร วิทยาลัยสารพัดช่างธนบุรี วิทยาลัยสารพัดช่างสีพระยา และ วิทยาลัยสารพัดช่างนครหลวง หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นดังกล่าวเปิดได้รวม 2 รุ่น (2 ภาคเรียน) ใน 1 ปีการศึกษา ถึงแม้ผู้เรียนจะเป็นบุคคลพิการแต่ความพิการไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนในแต่ละวิชาชีพที่สมัครเรียน และรวมถึงกำหนดเวลาไม่เป็นเงื่อนไขที่สำคัญอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีโอกาสศึกษาหาความรู้ในด้านวิชาชีพได้ตามความประสงค์ และจะเน้นในความสามารถการนำความรู้และทักษะในอาชีพที่ได้รับไปประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งการจัดการศึกษานี้จะมีลักษณะพิเศษเน้นความสามารถหรือทักษะเป็นสำคัญตามแนวปรัชญา วัตถุประสงค์และนโยบายที่วิทยาลัยสารพัดช่างได้กำหนดไว้ โดยคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าและมีคุณภาพชีวิตในสังคมได้อย่างดีและมีความสุข

ปรัชญาของวิทยาลัยสารพัดช่าง ทางด้านหลักสูตรระยะสั้นได้ระบุไว้ว่า “มีวิชาชีพเป็นจำนวนไม่น้อยที่ไม่จำเป็นต้องใช้เวลาเรียนนานเป็นปี ๆ แต่อาจสอนได้ระยะเวลาสั้น ๆ และเสียค่าใช้จ่ายแต่เพียงเล็กน้อย ถ้าได้ตัดวิชาสามัญหรือสัมพันธ์ต่าง ๆ รวมทั้งส่วนที่ไม่จำเป็นแก่การประกอบอาชีพนั้น ๆ ออกไป ผู้เรียนก็ไม่ต้องมีพื้นฐานความรู้สูง เพียงแต่อ่านออกเขียนได้ก็สามารถเรียนรู้และนำความรู้ไปประกอบอาชีพ หรือปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงในอาชีพนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี” (สารพัดช่างการอาชีพ, 2538)

วัตถุประสงค์ (สารพัดช่างอาชีว, 2538)

1. เพื่อเป็นแหล่งฝึกอบรมวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ ที่มีความขาดแคลนและเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน และสถานประกอบการในพื้นที่หรือจังหวัดใกล้เคียง โดยใช้เวลาในการฝึกสั้น ๆ
2. เพื่อพัฒนาบุคลากรที่ไม่มีความรู้ด้านวิชาชีพ ให้มีความรู้ความสามารถออกไปประกอบอาชีพได้ตามความต้องการ
3. เป็นแหล่งวิชาการในห้องถิ่นสำหรับผู้มีอาชีพอยู่แล้ว ให้สามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและนำวิทยาการใหม่ ๆ ไปพัฒนาหรือปรับปรุงตนเองและกิจการ ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและตลาดแรงงาน เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว
4. เป็นแหล่งวิชาการด้านวิชาชีพ ให้กับนักเรียนมัธยมศึกษาตามการจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ โดยสามารถนำไปเทียบโอนหน่วยกิตเพื่อศึกษาต่อในชั้นสูงขึ้นไปได้
5. เพื่อเป็นแหล่งฝึกอบรมวิชาชีพแก่ประชาชน ตามความต้องการของท้องถิ่น ตามแนวนโยบายพัฒนาชนบท เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท
6. เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักสังคม และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่จำเป็น

นโยบาย (สารพัดช่างอาชีว, 2538)

"การศึกษาแบบโรงเรียนสารพัดช่าง (อาชีวศึกษาระยะสั้น) เป็นการจัดการศึกษานอกระบบประเภทการฝึกวิชาชีพ การฝึกอบรมระยะสั้น ๆ เป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคลทั่ว ๆ ไป ได้พัฒนาทักษะ ความรู้ความเข้าใจ และเจตคติที่จำเป็นในการประกอบอาชีพในระดับถึงผู้ชำนาญงาน เพื่อเตรียมคนที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงาน และช่วยคนว่างงานให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้ในระยะเวลาสั้น ๆ ตามความประสงค์และความสามารถของแต่ละบุคคลโดยเสียเวลาน้อย และค่าใช้จ่ายต่ำ เพื่อบุคคลจะได้้นำเอาทักษะ ความรู้ความเข้าใจ และเจตคติเหล่านั้นไปประกอบอาชีพ หรือปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงในงานอาชีพ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งไปยังผู้ที่ไม่เคยศึกษาวิชาชีพมาก่อนได้มีโอกาสศึกษา และฝึกฝนจนประกอบอาชีพได้ตามความถนัด และความสนใจของตน ส่วนผู้ที่ประกอบอาชีพอยู่แล้วก็จะได้ศึกษา และฝึกฝนหาความชำนาญเพิ่มเติม เป็นการยกระดับมาตรฐานฝีมือให้สูงขึ้นเพื่อปฏิบัติงานอาชีพของตนให้ดียิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว"

การจัดฝึกอาชีพของวิทยาลัยสารพัดช่าง ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดำเนินงานของกองการศึกษาอาชีพ สังกัดกรมอาชีวศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาและควบคุม

ดูแลสถานศึกษาที่จัดการศึกษาหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น และหลักสูตรพิเศษคือ วิทยาลัยสารพัดช่าง และวิทยาลัยการอาชีพ

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากปัจจุบันการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นที่คล้ายคลึงกัน มีอยู่หลายหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการอยู่ โดยเฉพาะกรมการศึกษานอกโรงเรียนถือเป็นหน่วยงานหลักหน่วยงานหนึ่ง ที่ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นมาอย่างหลากหลายพอสมควร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า สามารถนำผลจากการศึกษาเหล่านั้นมาเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับการวิจัยทางการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นที่จัดดำเนินการโดย กรมอาชีวศึกษา ได้อย่างสอดคล้องกัน ได้แก่

สนอง อิมเอม (2532) วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการทางด้านการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น สายอาชีพช่างไฟฟ้าของโรงเรียนสารพัดช่าง เขตภาคเหนือ พบว่า นักศึกษามีปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียน มีปัญหาเกี่ยวกับเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ ควรมีการปรับปรุงเนื้อหาวิชาที่เรียน ครูผู้สอนและสถานที่เรียนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

พจน์ ราศรีรัตนะ (2530) ศึกษาปัญหาและความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาชีพหลักสูตรพระยะสั้น ในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า นักศึกษามีปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับกิจกรรมการสอนด้านหลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ ครูผู้สอน

ณรงค์ ฉายายนต์ (2528) ได้วิจัยปัญหาและความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่ด้านการเรียนการสอนของแผนกช่างเครื่องยนต์ตามหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นักศึกษามีปัญหาตามลำดับดังนี้ ด้านทักษะ ด้านตัวผู้เรียน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอนและค่าใช้จ่าย

ทิพานี สมบัติ (2529) ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้บริหารและอาจารย์ที่มีต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนประเภทวิชาคหกรรมตามหลักสูตรวิชาชีพ พ.ศ.2524 ในสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา พบว่า การจัดการเรียนการสอนยังคงมีปัญหาหลายด้าน เช่น วัสดุอุปกรณ์

ไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ครูขาดทักษะและประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ ขาดครุภัณฑ์ และที่มีอยู่ในสภาพไม่ดีและไม่ทันสมัย และสื่อการเรียนยังมีน้อย

อาชัญญา สิริยานนท์ (2527) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของนักศึกษา ผู้ใหญ่สายอาชีพ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพที่มีต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผู้ใหญ่สายอาชีพ สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ผลจากการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอน การศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพตามสภาพที่เป็นจริงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกข้อกระทงของทุกด้านคือ ความคิดเห็นสูงกว่าสภาพที่เป็นจริง นักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพในทุกสาขามีความคิดเห็นตามสภาพที่เป็นจริงในด้านตัวครู ด้านตัวนักศึกษา ด้านเนื้อหา และหลักสูตร อยู่ในระดับที่พอใจ ส่วนในด้านการสื่อการสอนและการประเมินผล มีบางเรื่องที่ยังมีข้อบกพร่องและควรปรับปรุงสำหรับความคาดหวังของนักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สุรีย์ นาคนิยม(2528) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ หลักสูตร วิชาชีพระยะสั้น ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดในเขตการศึกษา 2 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาและเปรียบเทียบปัญหาความต้องการและเหตุผลในการเรียนของนักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพระยะสั้น ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นที่มีเพศต่างกัน ประสบปัญหาด้านส่วนตัว ด้านการเรียนการสอน และด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความต้องการด้านการเรียนการสอน บริการการเรียนการสอน สิ่งอำนวยความสะดวก การเงินและเงินทุน เหตุผลด้านส่วนตัว ด้านสังคมในการมาเรียนวิชาชีพแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นที่มีอายุแตกต่างกันประสบปัญหาด้านส่วนตัว ด้านการเรียนการสอน ความต้องการ สิ่งอำนวยความสะดวก เหตุผลด้านส่วนตัวในการมาเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนปัญหาด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ความต้องการด้านการเรียนการสอน บริการการเรียนการสอน ด้านการเงินและเงินทุน และเหตุผลด้านสังคมในการเรียนวิชาชีพแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่านักศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ หลักสูตรระยะสั้นที่เรียนประเภทวิชาต่างกัน ประสบปัญหาด้านส่วนตัว ด้านการเรียนการสอน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และเหตุผลด้านส่วนตัวในการมาเรียนวิชาชีพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความต้องการด้านการเรียนการสอน บริการการเรียนการสอน ด้านการเงินและลงทุน และเหตุผลด้านสังคมในการเลือกเรียนวิชาชีพแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ทุนทรัพย์ ขาดวงศ์ (2532) ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักศึกษาผู้ใหญ่แผนกวิชาช่างตัดเสื้อสตรี ตามหลักสูตรวิชาชีพพระยศจัน ในเขตภาคกลาง ได้ให้ข้อเสนอแนะในการสอนว่า ครูผู้สอนจะต้องมีเทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย ควรมีการพาไปดูงานนอกสถานที่หรือเชิญวิทยากรที่มีความสามารถให้ความรู้แก่นักศึกษาและครูอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นและได้มีประสบการณ์ตรง

วินัย สายหงษ์ (2528) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพพระยศจัน ของครูผู้สอนและผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในจังหวัด พบว่า ความคิดเห็นของครูผู้สอนวิชาช่างเครื่องยนต์ วิชาช่างตัดเสื้อผ้าสตรี และผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในจังหวัดในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

ด้านครูผู้สอน ครูผู้สอนรู้นโยบายและจิตวิทยาการเรียนการสอนผู้ใหญ่ ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูควรทำหน้าที่แนะนำมากกว่าการสอนโดยตรง และครูควรเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญ และวุฒิตรงกับสาขาที่สอน

ด้านผู้เรียนและการจัดชั้นเรียน ควรให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติอย่างจริงจัง ควรให้มีการยืดหยุ่นเกี่ยวกับการกำหนดเกณฑ์อายุขั้นต่ำของผู้เรียน ควรให้มีเกณฑ์มาตรฐานในการจัดสรรเครื่องมือ อุปกรณ์ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามาเรียนหรือจบสิ้นการเรียนได้ตามความต้องการ

ด้านหลักสูตรและเนื้อหา ควรเน้นการปฏิบัติ ควรยึดหลักให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหา หลักสูตรควรยืดหยุ่นและสอดคล้องกับสภาพความต้องการ ควรเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหลักสูตรอยู่เสมอ ควรเน้นให้ผู้เรียนได้มองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรออกเป็นรายวิชา

ด้านสื่อการสอน ควรปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการ ควรจัดให้มีแบบเรียนครบตามหลักสูตรกำหนด และควรจัดการบริการสื่อเสริมด้านการประเมินผล ควรประเมินความสนใจ ความตั้งใจ และผลงานของผู้เรียนเป็นสำคัญ

บุญช่วย จินดาประพันธ์(2525) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการในการเรียนการสอนวิชาช่างอุตสาหกรรมศิลปิ ระดับ ป.กศ.ชั้นสูงของนักศึกษา อาจารย์ และผู้บริหารในวิทยาลัยครู พบว่า คุณสมบัตินิสัยและสมรรถภาพของอาจารย์ เป็นปัญหาและความต้องการมากที่สุดที่ควรได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม

นวลเสน่ห์ วงศ์เชิดธรรม (2521) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ กรุงเทพมหานคร พบว่า นักศึกษาผู้ใหญ่ส่วนมากต้องการให้ครูใช้วิธีสอนที่เข้าใจง่าย มีอุปกรณ์การสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหา เอาใจใส่นักศึกษา และเปิดโอกาสให้ซักถามปัญหาในการเรียนได้

คาร์ และโจเซฟ (Karr and Joseph, 1978) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่ที่มีต่อการศึกษา และโปรแกรมด้านการศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า

1. นักศึกษาผู้ใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับโปรแกรมและบริการ ซึ่งจะทำให้นักศึกษาบรรลุเป้าหมายด้านอาชีพและการศึกษา
2. การบริการแนะแนวมีความจำเป็นในด้านการบริการแก่นักศึกษาทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านอาชีพของผู้ใหญ่
3. นักศึกษาผู้ใหญ่สตรีมีความต้องการการศึกษาด้านอาชีพและการศึกษาต่อในระดับสูง
4. ต้องการการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับโปรแกรมการพัฒนาอาชีพ สำหรับนักศึกษาที่ทำงาน ความพอใจ และการเปลี่ยนแปลงความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่

บอสตอม (Bostom, 1978) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การติดตามผลของนักศึกษาผู้ใหญ่ในโรงเรียน บูลเดอร์ วอลเลย์ ในโปรแกรมการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ และโปรแกรมการศึกษานอกโรงเรียนทั่วไป พบว่า

1. โปรแกรมการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบันจัดได้ไม่ทั่วถึงทุกระดับอายุ
2. การแนะแนวและการบริการเข้าชั้นเรียนยังไม่มี
3. นักศึกษาผู้ใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงการศึกษาในระดับประถมศึกษา และมีมัธยมศึกษาที่เรียนผ่านมามากนัก
4. นักศึกษาผู้ใหญ่มีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ทำงานแล้ว
5. ค่าจ้างของผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นผู้ผ่านการเรียนด้านอาชีพหรือด้านทั่วไป มีแนวโน้มต่ำกว่าผู้ชาย
6. นักศึกษาผู้ใหญ่ชายมีแนวโน้มที่จะเรียนด้านอาชีพสูงขึ้น

สรุปจากการวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรวิชาชีพพระยษสันให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารครูและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญคือ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน โดยการศึกษาถึงสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขในกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ มีความสามารถและทักษะทางด้านวิชาชีพที่เหมาะสมกับความต้องการ ตลอดจนความถนัดของแต่ละบุคคลในอันที่จะเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตให้ดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องกับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ กล่าวได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนทางด้านวิชาชีพที่ได้จัดบริการให้การศึกษาแก่กลุ่มเป้าหมายและประชาชนทั่วไปนั้น นับว่าเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง เพราะช่วยทำให้ประชาชนคิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนเป็นที่พึ่งพาตนเองได้ในภาวะที่สังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ตลอดจนนโยบายของกรมอาชีวศึกษา โดยเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกคนอย่างเท่าเทียมกันได้พัฒนาทักษะ ความรู้ ความเข้าใจและเจตคติที่จำเป็นในการประกอบอาชีพตามความประสงค์และความสามารถของแต่ละบุคคลให้เหมาะสมกับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และสามารถเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการที่จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงได้นั้น จำเป็นที่ผู้บริหาร ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องศึกษาถึงปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ ดังที่ สมหวัง อมระวัลย์ (2520) ได้กล่าวไว้ว่า ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น สิ่งสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงถึงคือ สภาพ ปัญหา และความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพจน์ ราศรีรัตน (2530) ที่ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการของนักศึกษาผู้ใหญ่ เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น ในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด กล่าวว่ นักการศึกษาผู้ใหญ่จำเป็นต้องทราบถึงสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนซึ่งถือ

เป็นดัชนีสำคัญที่จะนำไปสู่ทิศทางการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยศจักร์ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องศึกษาคือสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนเพื่อนำข้อมูลไปเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ให้กับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ รัตนา หุ่มไพศาล (2533) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนที่ว่าผู้เรียนจะเรียนรู้และประสบผลสำเร็จได้ดีในสิ่งที่เขาต้องการและสนใจ

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิดและจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยศจักร์ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น จำเป็นต้องศึกษาถึงสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน ซึ่งมีองค์ประกอบรวมสำคัญที่ควรคำนึงถึง ดังนี้คือ หลักสูตรกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน ทั้ง ๘ ด้านดังกล่าวนี้จัดว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันจะมีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยศจักร์เป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุวิทย์ ชี้อตวง (2527) ที่ทำการศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาการเรียนการสอนวิชาอาชีพ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพให้บรรลุจุดมุ่งหมายได้นั้นจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล สถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วินัย สายหงษ์ (2528) ได้ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาชีพพระยศจักร์ของครูผู้สอนและผู้บริหาร ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัด กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาชีพพระยศจักร์ต้องประกอบไปด้วยหลักสูตร ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วัลลีย์ เปรมัษเฐียร (2538) ศึกษาความคิดเห็นของครูและนักศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพพระยศจักร์ของโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาชีพพระยศจักร์จะต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญคือ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล และสถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรวิชาชีพพระยศจักร์ ของวิทยาลัยสารพัดช่าง กรุงเทพมหานคร จึงจำเป็นต้องนำองค์ประกอบเหล่านี้มาเป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. หลักสูตร ในการจัดการศึกษาวิชาชีพพระยศจักร์ ให้ประสบผลสำเร็จและเกิดประโยชน์สูงสุดได้นั้น หลักสูตรควรมีความเหมาะสมหลาย ๆ ด้าน เช่น เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ควรมีความยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ ควรจัดเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละสาขาวิชาชีพ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

เนื้อหาวิชาในภาคทฤษฎีต้องสอดคล้องกับภาคปฏิบัติ และควรได้รับการปรับปรุงให้มีความทันสมัย อยู่เสมอ

2. กิจกรรมการเรียนการสอน คือพฤติกรรมที่เกิดร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้และทักษะ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ดังที่ รัตนา ห่มไพศาล (2538) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า การเรียนการสอนจะบรรลุผลสำเร็จสูงสุด เมื่อผู้สอนจะต้องรู้จักเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน สภาพแวดล้อม เนื้อหาวิชาและวัตถุประสงค์ ดังนั้นเพื่อที่จะให้การเรียนการสอนวิชาชีพพระยศจนมีประสิทธิภาพสูงสุดได้นั้น จึงควรประกอบด้วยปัจจัยร่วมหลายประการ เช่น มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ควรมีการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นมาให้ความรู้เพิ่มเติม ควรเน้นการสาธิตและปฏิบัติ ควรมีการแจกเอกสารประกอบความรู้ทางวิชาชีพเพิ่มเติม ความสัมพันธ์ของการเรียนการสอนควรต่อเนื่องกันตามลำดับของความยากง่าย

3. ครูผู้สอน เป็นบุคคลสำคัญที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ มีความชัดเจนในเนื้อหาวิชา มีประสบการณ์ทางการสอน มีความสามารถในการปรับเนื้อหาวิชา ตามสภาพของผู้เรียน ให้ความสำคัญเป็นกันเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด มีความตรงต่อเวลา เตรียมการสอนล่วงหน้า เอาใจใส่และติดตามผลการเรียน ควรมีความรับผิดชอบในการสอน มีความคร่ำคร่าและตั้งใจในการสอน และมีเทคนิคในการสอนให้สอดคล้องกับบทเรียน

4. สื่อการเรียนการสอน ในการเรียนการสอนวิชาชีพ สื่อการสอนนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้แล้วยังช่วยให้ผู้เรียนเรียนได้ดี และรวดเร็วขึ้น และที่สำคัญเป็นการให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงจากการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนวิชาชีพ ดังนั้น อุปกรณ์การสอนควรจัดไว้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมและเนื้อหาวิชา ควรมีจำนวนให้เพียงพอแก่นักศึกษา ควรมีการใช้สื่อโสตประกอบทุกสาขาอาชีพ อุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ควรมีความทันสมัย ควรมีการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาชีพ และควรมีการจัดหนังสืออ่านประกอบทางวิชาชีพต่าง ๆ

5. การวัดและการประเมินผล การวัดและการประเมินผลมีขึ้นก็เพื่อจะได้ทราบข้อบกพร่องในการเรียนการสอนว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่ สิ่งใดสมควรที่จะแก้ไขและปรับปรุง เพื่อให้การเรียนการสอนวิชาชีพได้ผลจริง ๆ ซึ่งในการวัดและประเมินผลการเรียนวิชาชีพโดยทั่วไปจะเน้นด้านการฝึกทักษะและปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีการทางด้านการวัดและประเมินผลเกี่ยวกับการฝึกงาน หรือปฏิบัติงานเป็นสำคัญ และควรมีส่วนประกอบร่วม เช่น มีการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการตั้งเกณฑ์การวัดและประเมินผล ควรมีการทดสอบความรู้ก่อน

เริ่มบทเรียน มีการนำคะแนนมาแจ้งให้นักศึกษาทราบภายหลังการทดสอบ เปิดโอกาสให้นักศึกษาประเมินผลการทำงานของตนเอง มีการสอนซ่อมเสริมภายหลังการวัดและประเมินผล และมีความยุติธรรมในการวัดและประเมินผล

8. สถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน สถานที่หรือโรงฝึกงานนับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้การเรียนการสอนวิชาชีพบรรลุผลเช่นเดียวกับองค์ประกอบอื่น ๆ ที่กล่าวมา ด้วยเหตุนี้ในการจัดสถานที่หรือโรงฝึกงานจึงควรจัดให้มีความใกล้เคียงกับมาตรฐานให้มากที่สุด เป็นการเตรียมบุคคลให้มีความสามารถเหมาะสมกับงาน เพื่อจะได้ออกไปทำงานให้เข้ากับสภาพของการทำงานทั้งทางร่างกายและจิตใจ โรงฝึกงานจึงต้องมีสภาพดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย อากาศปลอดโปร่ง ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในการทำงานให้กับผู้เรียน ความกว้างของโรงฝึกงานควรเหมาะสมกับจำนวนนักศึกษา มีเครื่องมือพร้อมสำหรับการฝึกปฏิบัติทางวิชาชีพ

องค์ประกอบทั้ง 8 ด้านนี้ จะเป็นดัชนีชี้ให้เห็นว่าในการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการเรียนการสอนหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น ของวิทยาลัยสารพัดช่าง กรุงเทพมหานคร มีสภาพเป็นอย่างไร มีปัญหาและความต้องการอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนทั้ง 8 ด้าน คือ หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล และสถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน มาจัดเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวนโยบายการศึกษาของรัฐ

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544)
- แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544)
- กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามหลักสูตรวิชาชีพพระยษสัน
ของวิทยาลัยสารพัดช่าง กรุงเทพมหานคร ทั้ง 4 แห่ง

- พระนคร - ธนบุรี - สีพระยา - นครหลวง

การรับรู้

- ผู้บริหาร - ครูผู้สอน - นักศึกษาผู้ใหญ่

สภาพปัญหาและความต้องการด้านการจัดการเรียนการสอนตาม
หลักสูตรวิชาชีพพระยษสัน ซึ่งประมวลตามแนวคิดของสมหวัง อมมสวัสดิ์
(2520) พจน์ ราศรีรัตน์ (2530) สุวิทย์ ชี้อตรง (2528)
วินัย สายหงษ์ (2528) และวัลลีย์ เปรมชัย (2536)

- หลักสูตร
- กิจกรรมการเรียนการสอน
- ครูผู้สอน
- สื่อการเรียนการสอน
- การวัดและการประเมินผล
- สถานที่ที่ใช้สอนและฝึกงาน